

Demokratik Eğitim Kurultayı

Eğitim Sen

KADIN VE EĞİTİM KOMİSYONU RAPORU

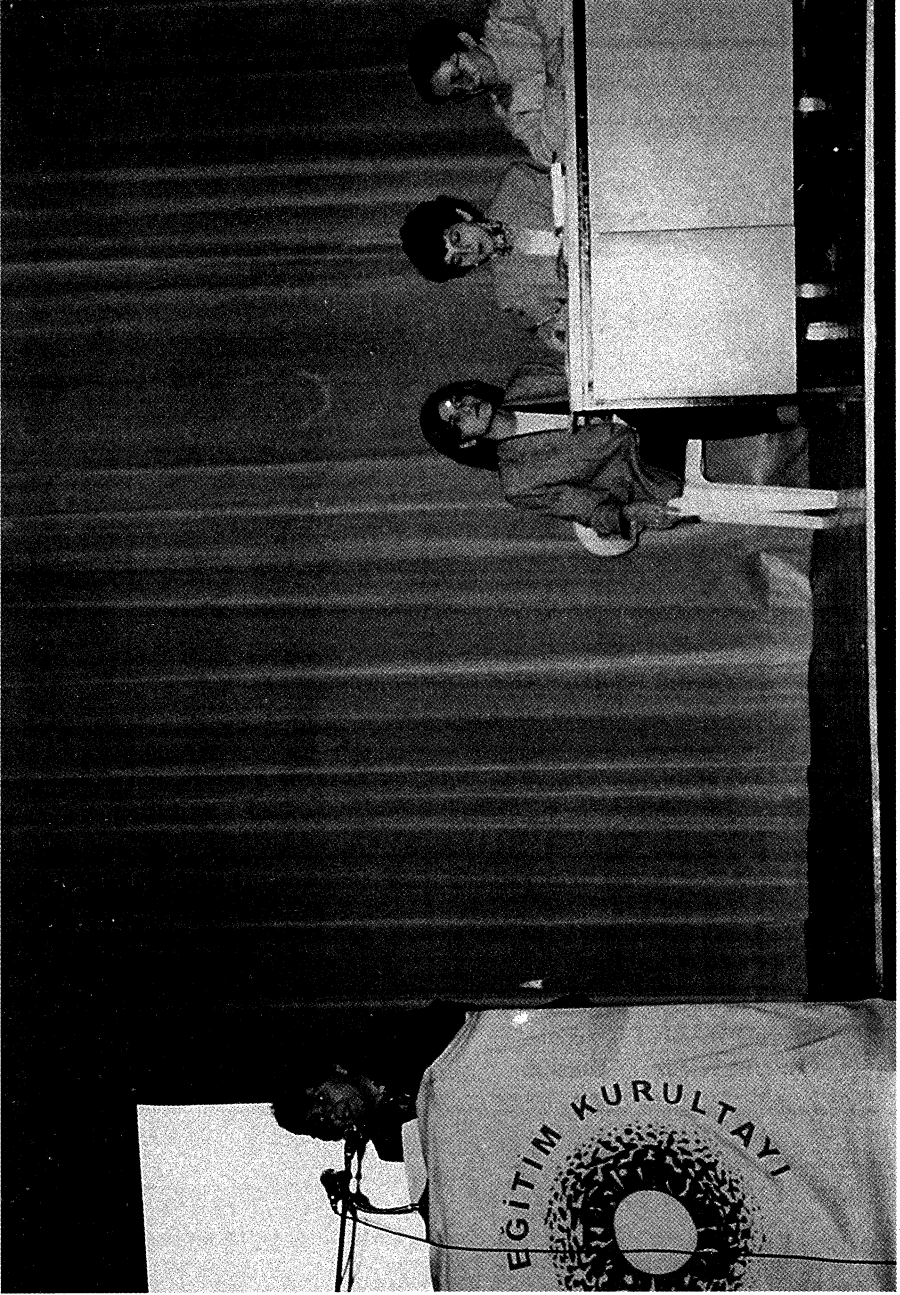
Merkez Komisyon

Başkan Nursen Girgin, Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyesi
Emine Akyazılı, Ankara 1 No'lu Şube
Zeliha Avcı, Ankara 1 No'lu Şube
Yaşar Tarakçı, Ankara 2 No'lu Şube
Meral Serinyel, Ankara 2 No'lu Şube
Aygün Devran, Ankara 3 No'lu Şube
Deniz Beydilli, Ankara 2 No'lu Şube
Nursel Süslü, Ankara 1 No'lu Şube
Songül Keşkek, Ankara 3 No'lu Şube
Emine Olcay Çoşkun, Ankara
Hülya Türkoğlu, Ankara 2 No'lu Şube
Tülin İl, , Ankara
Asiye Durmuş, Ankara 1 No'lu Şube

DEK Delegeleri

Gülnur Mirzaoğlu, Yalova
Fatma Develi, Eskişehir
Şükret Selçuk, İskenderun

Ankara, 1998

EĞİTİM VE KADIN

GİRİŞ

Eğitim ve Kadın Komisyonu olarak eğitimin cins ayrımcı boyutunu incelediğimiz raporumuza geçmeden önce, önemli gördüğümüz iki alana vurgu yapmak istiyoruz.

Eğitimde cins ayrımcılığı, bu alanın şoven militarist, ırkçı, antibilimsel ve antidemokratik yönlerinden ayrı düşünülemez. Eğitimin bu boyutları diğer komisyonlar tarafından ele alınacağı için biz raporumuzda eğitimin cinsiyetçisini sergilemeye ve varolan durumu ortadan kaldırmaya yönelik talepleri dile getirmeye çalışacağız.

Yaşadığımız coğrafyada yaşanan savaşın etkileri her alanda olduğu gibi eğitimde de görülmektedir. Savaşın sürdüğü, adil ve demokratik bir biçimde sonlandırılmadığı bir durumda (yani yaşam hakkının olmadığı bir yerde) eğitim hakkının ve eğitimdeki sorunların öncelikle ele alınamayacağı gerçeğini, göz ardı etmememiz gerektiğini düşünüyörüz.

Tarih boyunca ezme-ezilme ilişkilerinin çeşitli biçimlerini içinde barındıran toplumlarda kadının ezilmişliği ve ikincil konumu da egemen sınıfların çıkarları doğrultusunda geliştirilmiş ve pekiştirilmiştir.

Kapitalist sistemde de cins ayrımcılığı, evden okula, okuldan kışlaya, sanata, edebiyata değin yaşamın her alanında daha gizli ve rasyonelleştirilmiş bir biçimde yeniden üretilerek devam ettirilir... Çünkü, toplumsal sistemlerde egemen ideolojinin ve aynı zamanda cins ayrımcılığının yeniden üretildiği en önemli alan eğitimidir.

Eğitim sistemi içinde bulunduğu düzenle uyum sağlayacak biçimde şekillendirirken kadını da erkeğe bağımlı toplumsal statüde ikincil cins olarak yaşamaya koşullandırır. Böylece kapitalizm, kadın ve erkeğe biçtiği rol kalıpları ve işbölümü sayesinde devamlılığını kuvvetlendirir. Bunu da örgün ve yaygın eğitim kurumları aracılığı ile sağlar.

Eğitimin ve bu alanın demokratikleştirilmesinden söz ediyorsak, bu durum demokrasi bilinci geliştirmiş bireyler gerektirir; tabi ki sözünü ettiğimiz demokrasi bilinci cinsiyetçi olmayan öğeleri içermek zorundadır.

Örgün ve yaygın eğitim düzeyinde sizlere sunacağımız veriler, ders kitapları ve programdaki cinsiyetçi öğeler, eğitimcilerin tutum ve davranışları vb. göstermektedir ki toplumun her kesimine yönelik cinsiyetçi tarzdan uzak bir eğitimin yeniden yapılandırılması kaçınılmazdır.

Ezme-ezilme ilişkilerinin çeşitli biçimlerini içinde barındıran toplumlarda kadının ezilmişliği ve ikincil konumu da egemen sınıfların çıkarları doğrultusunda geliştirilmiş ve pekiştirilmiştir.

Kapitalist sistemde de cins ayrımcılığı, evden okula, okuldan kışlaya, sanata edebiyata değin yaşamın her alanında daha inceltmiş bir biçimde yeniden üretilerek

devam ettirilir. Toplumsal sistemlerde egemen ideolojinin ve aynı zamanda cins ayrımcılığının yeniden üretildiği en önemli alan eğitimidir. Çünkü "eğitim, salt bir eğitim sistemi çerçevesinde olmayıp aynı zamanda bir süreci de dile getirir."

Eğitim, bireyi ait olduğu sınıfa uyum sağlayacak biçimde şekillendirirken kadını da erkeğe bağımlı, toplumsal statüde ikincil cins olarak yaşamaya koşullandırır. Böylelikle kapitalizm, kadın ve erkeğe biçtiği rol kalıpları ve işbölümü sayesinde devamlılığını garanti altına alırken bunu da örgün ve yaygın eğitim kurumları aracılığı ile sağlar.

Eğitimde cins ayrımcılığı boyutu incelenirken şovenizm, militarizm, ırkçılık, antibilimsel ve antidemokratik yanlarından ayrı düşünülemez. Bu boyutlar diğer komisyonlarca ele alınacağı için bu raporda sadece eğitimin cinsiyetçi yanı (cins ayrımcılığı) incelenmektedir.

Bugün ülkemizde yaşanan savaşın etkileri her konuda olduğu gibi eğitimde de görülmektedir. Savaşın sürdüğü, adil ve demokratik bir biçimde sonlandırılmadığı bir durumda (yani yaşam hakkının olmadığı bir yerde) eğitim hakkının ve eğitimdeki sorunların öncelikle ele alınmayacağı bir gerçektir.

Eğitimin, eğitim ortamının demokratikleştirilmesinden söz ediyorsak, bu durum, demokrasi bilinci gelişmiş bireyler gerektirirken demokrasi bilincimiz anticinsiyetçiliği de içermek zorundadır.

Bir süreç olarak eğitime demokratik tarzda ve aynı zamanda cinsiyet körü olmadan müdahale etmek bizlerin görevi ve sorumluluğudur.

Örgün ve yaygın eğitim düzeyinde sizlere sunacağımız sayısal veriler, ders kitapları ve programlarındaki cinsiyetçi öğeler, eğitimcilerin tutum ve davranışları vb. göstermektedir ki toplumun her kesimine yönelik cinsiyetçi tarzdan uzak bir eğitimin verilmesi, bir bütün olarak eğitimin yeniden yapılandırılması kaçınılmazdır.

BÖLÜM I

SAYISAL VERİLER*

A. ÖĞRENCİ VERİLERİ**

Eğitimde kadın-erkek eşitsizliği incelenirken, sadece sayısal verilerle doğru bir sonuca ulaşmak mümkün olmamaktadır. Aynı zamanda eğitimin içeriği, eğitim süreci sonunda kadınların toplumsal yaşamda aldıkları yer gibi konuların da incelenmesi ve nedenlerin ortaya konması gerekmektedir.

Ülkemizde toplam nüfus verilerinde, yaklaşık olarak (kadın erkek) eşitlik olmasına karşın okuryazarlık ve okullaşma oranlarında aynı eşitliğe ulaşılamadığı görülmektedir.

TABLO I: Toplam Nüfus ve Cinsiyete Göre Dağılımı (Ekim 1992)

	Sayı	%
Toplam Nüfus	58.090.274	100
Kadın Nüfusu	28.785.960	49.55
Erkek Nüfusu	29.304.314	50.45

Kaynak Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM)

TABLO II: 20 Yaş ve Üstü Cinsiyete Göre Okuryazarlık Durumu (1990)

	Kadın	Erkek	Toplam
Toplam Nüfus	15.205.691	15.261.041	30.466.732
Okuma Yazma Bilmeyenler	5.444.658	1.770.215	7.214.873
Okuma Yazma Bilenler	9.761.033	13.490.826	23.251.859

Kaynak Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM)

Kadın nüfus oranı %49.55, erkek nüfus oranı %50.45'tir.

Tablo II'de görüldüğü gibi, okuryazar olmayan kadın nüfusu, okuryazar olmayan erkek nüfusunun 3 katından fazladır.

Çeşitli eğitim düzeylerinde kız öğrenci katılımına baktığımızda, en yüksek oranlara zorunlu ilköğretimde (onun da ilk 5 yılında) ulaşıldığı görülmüştür.

1955-96 öğretim yılı (MEB) verilerine göre zorunlu ilköğretimde (ilk 5 yılında) kız öğrencilerin oranı 48.9, erkek öğrencilerin oranı 51.1 ile hemen hemen eşit görünmektedir.

* 1997 seçim sonuçları ve 1996-1997 MEB verileri netleşmediği için veriler geçmiş yıllara göredir.

** Öğrenci ve okul verileri 8 yıllık eğitime geçmeden önceki verilerdir.

Ancak kızlar zorunlu eğitime başlasalar bile, zorunlu eğitimi tamamlama şansları erkeklerin gerisinde kalmaktadır. 1994-95 döneminde her 100 erkek öğrenciye karşın, 120 kız öğrencinin öğrenimi terk ettiği hesaplanmıştır. Ortaöğretim ve yüksek öğretimde kız öğrencilerin okulu terk etme oranları erkek öğrencilerin yarısı kadardır (DİE 1996).

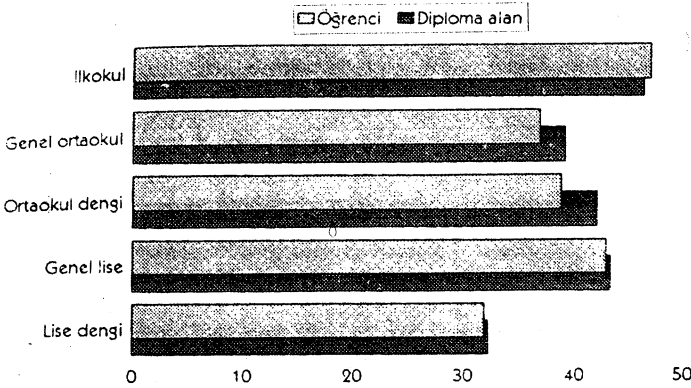
TABLO III. Nedenine Göre Okula Hiç Gitmemiş veya Okulu Yarıda Bırakmış Çocuklar (1994)

	Kadın	Erkek
TOPLAM	100	100
Uygun okulun olmaması	4	4.3
Okula ilgi duymama	24.7	29.1
Okul masraflarının çok yüksek olması	17.2	12.2
Küçük kardeşlerine bakmak zorunda olması	1.8	0.2
Ev işlerinde ailesine yardım etmek zorunda olması	11.3	3
Hane halkının ekonomik etkinliklerine yardım etmek zorunda olması	7.5	11.9
Ücretli çalışmak zorunda olması	2	8.9
Ailenin izin vermemesi	14	5.3
Diğer	17.5	25.1

Kaynak: Çocuk işgücü, 1994, DİE

Okula ilgili duymama, okul masraflarının yüksekliği, sakatlanma ve hastalanma, ev işlerine yardım etme, ailenin izin vermemesi ve “diğer” gibi nedenlerle eğitimden uzak kalanların kadınlar oluşu, zorunlu beş yıllık (bundan sonra 8 yılın) eğitimin kadınlar için erkeklerden daha az zorunlu olduğunu göstermektedir.

TABLO IV: Eğitim Kurumlarında Kız Öğrenci Oranı, 1990-1991 (%)

Kaynak: Örgün Eğitim Serisi (DİE)

Zorunlu ilköğretimde hemen hemen sayısal eşitlik varken eğitim düzeyi yükseldikçe kadınların okullaşma oranı düşmektedir.

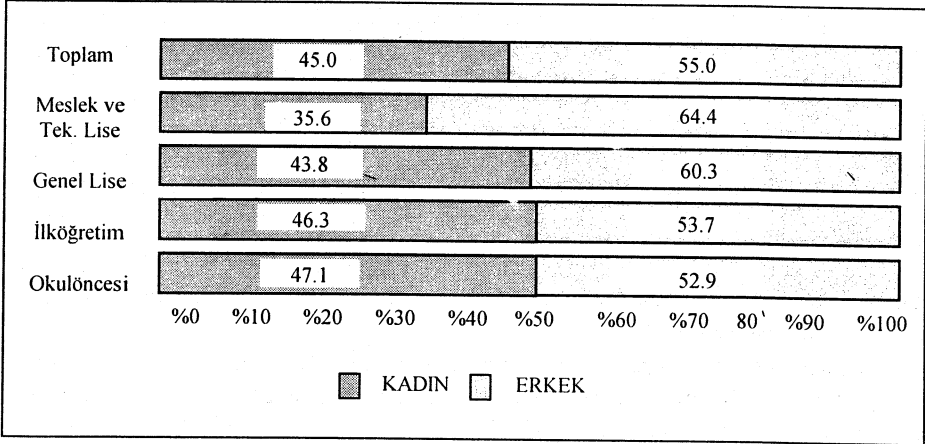
İlköğretimde %48.9 olan kız öğrenci oranı, ortaöğretimde %39.3'e, yüksek öğretimde %34.12 düzeyine düşmektedir.

TABLO V: Türkiye'de Cinsiyete Göre Öğrenci Sayısı (1995-1996 Öğretim yılı)

Eğitim	Öğrenci Sayısı		
Kademesi	Kadın	Erkek	Toplam
Okul öncesi	74.990	84.357	159.347
İlköğretim	4.422.911	5.124.927	9.547.838
İlkokul	3.369.992	3.526.770	6.896.762
Ortaokul	1.052.919	1.598.157	2.651.076
Ortaöğretim	874.074	1.349.162	2.223.236
Genel Lise	537.384	739.7314	1.277.115
Mesleki ve Tek. Lise	336.690	609.431	946.121
Toplam	5.371.975	6.556.446	11.930.421

Kaynak: DİE, 1996 Ankara

TABLO VI: Eğitim Kademelerinde Öğrencilerin Cinsiyetine Göre Dağılımı (1995-1996)

Kaynak: DİE, 1996 Ankara

Kız erkek öğrenci sayıları eğitim düzeylerine göre farklılık gösterirken, bu farklılık kız-erkek öğrenci arasında da görülmektedir.

Eğitim düzeyleri yükseldikçe kız öğrenciler aleyhine olan okullaşma oranı, kırsal ayrımına bakıldığında kız öğrenciler aleyhine sayısal veriler kırsal görülmektedir.

TABLO VII: 1994-95 İlköğretim Okulu I. Ve II. Kademe Kız Öğrenci Oranları

I. Kademe	Toplam	%	Kadın	%
Toplam	2.058.053	100	977.025	47.47
Şehir	1.650.110	100	782.614	47.42
Kır	407.943	100	194.411	47.66
II. Kademe				
Toplam	1.203.063	100	469.457	39.01
Şehir	1.014.667	100	406.374	40.00
Kır	188.396	100	63.083	33.46

Kaynak: D.İ.E Örgün Eğitim Serisi

Bölgesel olarak okullaşma verilerine (Tablo VIII) bakıldığında kadınların oranı toplam okullaşma oranının altında kalmaktadır. Özellikle Olağanüstü Hal Bölgelerinde fark kadınlar aleyhine açılmaktadır.

Ülkemizde son yıllarda, savaşa bağlı olarak yaşanan göç nedeniyle, kız öğrencilerin okullaşma oranı daha da düşmektedir.

TABLO VIII: 1994-95 Öğretim Yılında Bölgelere ve Okul Türlerine Göre Okullaşma Oranı (%)

Bölgeler	İlkokullar			Ortaokullar						Üniversite ve Yüksekokul		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	89.35	91.31	87.29	53.44	61.90	44.58	39.69	42.29	30.84	08.51	09.67	07.29
Marmara	99.16	100.42	97.84	68.59	75.77	60.94	45.51	46.69	44.03	07.47	08.26	06.59
Ege	93.53	94.28	92.73	57.76	64.66	50.61	38.64	41.71	35.36	05.91	06.25	05.53
Akdeniz	94.32	95.90	92.66	53.29	59.87	46.38	36.14	40.61	31.41	03.40	04.34	02.46
İç Anadolu	93.58	94.50	92.83	66.26	74.70	57.56	47.42	53.60	41.02	23.60	25.82	21.26
Karadeniz	90.44	91.70	89.00	49.04	59.58	38.45	35.93	45.14	27.13	04.63	06.08	03.40
D. Anadolu	74.64	80.36	68.96	34.98	46.54	22.81	24.27	34.56	17.74	04.56	05.89	03.12
G.D Anad.	71.54	76.48	66.17	28.44	38.06	17.86	17.82	25.42	10.20	01.45	01.98	00.90

Kaynak: DİE Örgün Eğitim Serisi

İlköğretim ikinci kademesi ele alındığında ilgi çekici tablolar mesleki ve teknik okullarda görülmektedir. Bu okullar içinde en önemli yeri (kız öğrenciler açısından) imam hatip okulları tutmaktadır.

Mesleki ve teknik ortaokullarda din öğretimi alanında son beş yıl içinde erkek öğrenci sayısı %1.09 oranında artarken, kız öğrenci sayısını %12.04 oranında artmış olması bu düzeyde din eğitiminin hızla kızlara açılan bir alan olduğunu göstermektedir.

Tablo IX: Mesleki ve Teknik Ortaokullarda Cinsiyete Ve Yıllara Göre Öğrenci Sayısı

	Meslek Tek. Ortaokul			Din Öğretimi			Din Öğretimi Oranı		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1991-92	185889	170705	11184	229570	157940	71630	8030	9252	6217
1994-93	353596	1961127	157469	301862	183553	118309	8537	9357	7513

Kaynak D.İ.E Örgün Eğitim Serisi

Ortaöğretim (lise) düzeyinde son beş yılda din eğitimi gören erkek öğrenciler %1.49 oranında artarken, kız öğrencilerin artış oranı %8.74'e ulaşmaktadır. Tablolardan da görüleceği gibi ortaokul ve lise düzeyinde mesleki ve teknik okullar içinde kız öğrenciler büyük bir oranla din eğitim veren okullarda (imam-hatip) yoğunlaşmaktadır.

TABLO X: Mesleki Ve Teknik Liselerde Din Öğretimine Ayrılan Öğrencilerin Cinsiyete Göre Oranları

	Meslek Tek Ortaokul			Din Öğretimi			Din Öğretimi Oranı		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
1991-92	688300	462138	226162	117706	85709	31917	17.10	18.56	14.11
1994-93	828604	561572	267077	173628	112606	61022	20.95	20.05	22.85

Kaynak: D.İ.E Örgün Eğitim Serisi

Örgün eğitim verilerinin yanında, yaygın eğitim verilerinin de incelenmesi gerekmektedir.

Tablo XI'da görüldüğü gibi pratik kız sanat okulu ve olgunlaşma enstitüsünde %100 olan kız öğrenci oranına karşın, endüstri pratik sanat okulu ve yetişkin teknik eğitim merkezi ve çıraklık eğitim merkezlerinde de erkek öğrenci oranı %100'dür.

Bu veriler, kadın ve erkekler arasında başlamak üzere gelenekçi ve cinsiyetçi iş bölümüne dayalı farklı okullar, kurslar ve mesleklerin uygun görüldüğünü doğrulamaktadır.

Kur'an kurslarında ise bir önceki yıllara göre kız öğrenci sayısında artış görünmektedir.

TABLO XI: Seçilmiş Kurs Türlerine Göre Yaygın Eğitim Kurumlarında Başarı Gösterenlerin Sayısı ve Kadın Oranı

	1989-1990			
	Toplam	Kadın	Erkek	Kadın Oranı (%)
Pratik Kız Sanat Okulu	85.628	85.628	-	100.00
Olgunlaşma Enstitüsü	775	775	-	100.00
Endüstri Pratik Sanat Ok.	99	-	99	-
Yetişkin Teknik eğitim Mer.	174	-	174	-
Çıraklık Eğitim Merkezi				
Kalfa	47.200	-	47.200	-
Usta	54.259	-	54.159	-
Meslek Kursları (1)	6.021	4.040	1.617	73.14
Halk Eğitim Merkezleri	768.873	652.177	116.696	84.82
Özel Kurslar	871.905	757.210	114.695	86.85
Özel Dersaneler	235.910	93.681	142.229	39.71
Kur'an Kursları	112.830	72.757	40.073	64.48

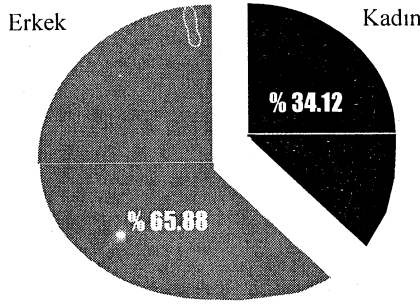
Kaynak: Yaygın Eğitim Serisi (DİE)

(1) 3308 sayılı yasa gereği açılan kurslar

Yükseköğretim aşamasına gelindiğinde kız öğrenci oranları %34.12 düzeyine düşmekte, erkeklerde oran %65.88 olarak görülmektedir. Bu düzeyde de en yüksek kız öğrenci oranı %81'le beşeri bilim, din ve teoloji alanında görülmektedir. Bu da ortaöğretim düzeyinde din öğretiminde yüksek orandaki kız öğrenci katılımının yükseköğretime de yansıdığı göstermektedir. 1990 verilerine göre yüksekokul ve fakülte mezunu kadın oranı %2.57; erkek oranı ise %4.75'dir.

Yükseköğrenimi terk eden kadınlarda, ilk ve ortaöğretim düzeyinde görülen okulu terk nedenlerine evlenme ve çocuk doğurma gibi nedenler de eklenmektedir (Tablo III).

Tablo XII. Yüksek Eğitim Düzeyindeki Öğrencilerin Dağılımı

Kaynak: KSSGM

TABLO XIII: Lisans Düzeyindeki Öğrenci Sayıları (1991-1992 Öğretim Yılı)

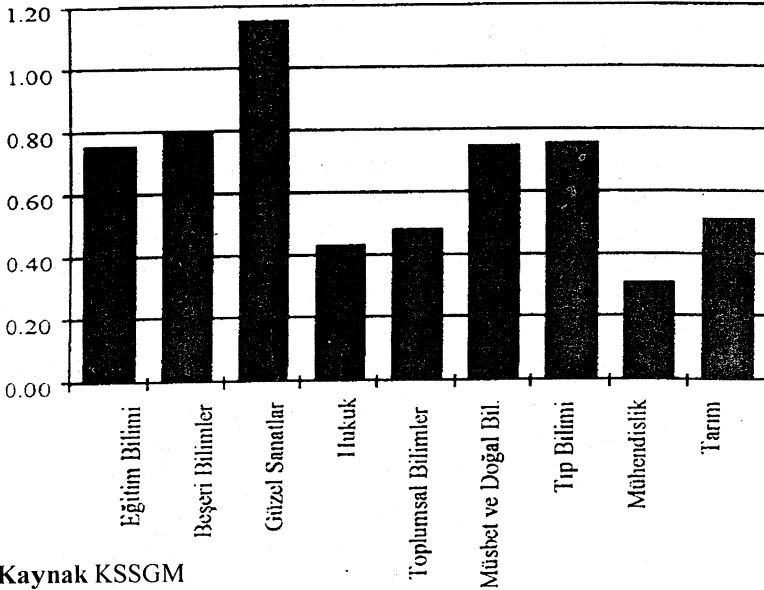
	Toplam	Kadın	Erkek	K/E
Türkiye Toplamı	810.781	276.677	534.104	0,52
Üniversiteler	769.633	274.586	522,047	0,53
Önlisans	75.828	22,415	53,413	0,42
Lisans	673,022	235,14	437,908	0,54
Lisans (AÖF Hariç)	383,277	145,038	238,239	0,61
Açıköğretim Fak.	289,745	90,076	199,669	0,45
Lisansüstü	43,453	15,851	27,602	0,57
Yüksek Lisans	30,615	11,273	19,342	0,58
Doktora	12,838	4,578	8,260	0,55
Tıpta İhtisas	4,330	1,206	3,124	0,39
Diğer Eğitim Kurumları	14,148	2,091	12,057	0,17

Kaynak: KSSGM

TABLO XIV: Lisans Düzeyindeki Öğrenci Sayıları (1991-1992 Öğretim Yılı)

	Toplam	Kadın	Erkek	K/E
Türkiye Toplamı	682.029	235.283	446.746	0.53
Eğitim Bil. Ve Öğretmen Yet.	71.503	30.785	40.718	0.76
Beşeri Bil., Din ve Teoloji	29.287	13.063	16.224	0.81
Güzel Sanatlar	7.865	4.213	3.652	1.15
Hukuk	15.690	4.732	10.958	0.43
Toplumsal Bilimler	368.358	120.032	248.326	0.48
Müsbet ve Doğal Bilimler	42.230	18.132	24.098	0.75
Tıp Bilimi ve Sağlık İliş.	47.436	20457	26.979	0.76
Mühendislik	70.373	16.632	53.741	0.31
Tarım, Orman ve Balık.	21.245	7.201	14.044	0.51
Diğer	8.042	36	8.006	0.00

Kaynak: KSSGM

TABLO XV: Lisans Düzeyindeki Öğrenci Sayıları (1991-1992 Öğretim Yılı)

Kaynak KSSGM

B. ÖĞRETMEN VE AKADEMİSYEN VERİLERİ

Öğretmenlik genel olarak, “kadına uygun” görülen mesleklerden biridir. Nedeni de; ev, eş ve çocukla ilgili sorumluluklarını aksatmayacak çalışma saatlerine ve

tatillerine sahip oluşu ve çocuk eğitiminin daha çok kadınların görevi olarak kabul edilmesidir.

Türkiye’de hizmet sektörleri arasındaki en kalabalık sınıf “eğitim ve öğretim hizmetleri”dir (%37.2).

Kamu çalışanları arasında en fazla kadın istihdam edilen alan yine “eğitim ve öğretim hizmetleri” sınıfıdır. 1992 verilerine göre 325.343 kadın kamu çalışanı 172.768’i yani %53.1’i bu sınıfta yer almaktadır. 1980’le 1990 arasındaki 10 yıllık dönemde kadınların oranı, eğitim öğretim hizmetleri sınıfında %19.3’lük artış gösterirken, genel kamu çalışanları içinde kadın artış oranı %6.5’te kalmıştır.

TABLO XVI: Kamu Görevlilerinin Hizmet Sınıflarına Göre Dağılımı 1990

	Sayı	Tüm Kadın Görevliler İçinde Payı	Hizmet Sınıfı İçinde Payı
Genel İdare Hiz.	90.629	27.9	34.2
Yardımcı Hiz.	33.030	10.2	20.8
Din Hizmetleri	2.624	0.8	3.8
Emniyet Hizmetleri	1.977	0.6	2.2
Teknik Hizmet.	4.922	1.5	11.3
Sağlık Hizmet.	18.356	5.6	64.7
Eğitim Öğt. Hiz.	172.768	53.1	44.4
Avukatlık Hiz.	1.037	0.3	58.7
Mülki İd. Hiz.	-		

Kaynak: DPB Kamu Personeli Anketi Sonuçları, Ankara 1992

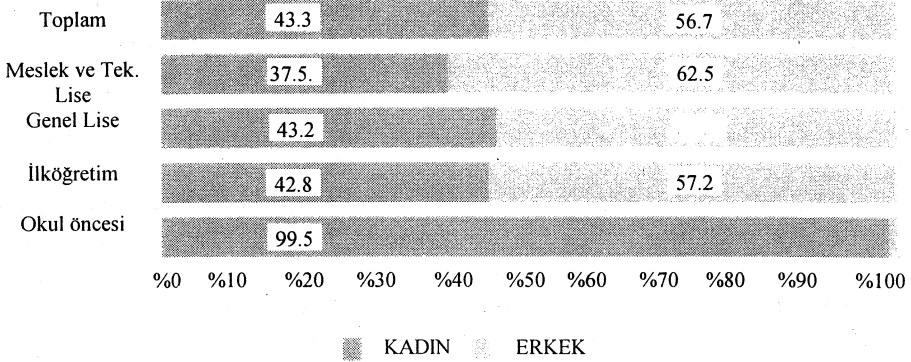
Eğitim düzeylerine göre kadın öğretmen oranlarına baktığımızda, okulöncesi düzeyde %99.5’lik oranla nerdeyse tamamen kadınlarla karşılaşırız. Okul öncesi öğretmenliği yapanların (ve yapabileceklerin) yetiştirildiği yükseköğrenim kurumlarına bakıldığında da kız öğrenci yoğunluğu görülmektedir.

Tablo XVII’de görüldüğü gibi eğitim düzeyi yükseldikçe oranlar birkaç puan düşmektedir. Bütün bu verilere bakıldığında öğretmenlikte, genel olarak da eğitim-öğretim hizmetleri sınıfında kadınların oranı %50’yi bulmamaktadır.

TABLO XVII: Eğitim Düzeylerinde Öğretmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı.

Eğitim Düzeyi	Öğretmen Oranları		
	Kadın	Erkek	Toplam
Okul öncesi	99.5	0.5	100.0
İlköğretim	42.8	57.2	100.0
İlkokul	43.4	56.6	100.0
Ortaokul	40.9	59.1	100.0
Ortaöğretim	40.4	59.6	100.0
Genel Lise	43.2	56.8	100.0
Mesleki Tek.Lise	37.5	62.5	100.0
Toplam	43.3	56.7	100.0

Kaynak: D.İ.E 1996, Ankara

Tablo XVIII: Eğitim Düzeylerinde Öğretmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı, (1995-1996)

Kaynak: D.İ.E 1996, Ankara

Kadın öğretmenlerin köy kent dağılımına bakıldığında bütün eğitim düzeylerinde kentteki oranlar daha yüksek görünmektedir. Bu da gelenekçi, baskıcı değerlerin egemen olduğu köylerde kadınlar için çalışma ve yaşama koşullarının uygun olmadığını aklı getirmektedir.

TABLO XIX: Kadın Öğretmenlerin Köyde ve Kentte Öğretim Düzeylerine Göre Dağılımı

	Okul Öncesi	İlkokul	Genel Ortaokul	Meslek Tek. Lise	Genel Lise
Köy	99.44	28.68	19.53	30.27	21.13
Kent	99.60	52.46	42.23	42.41	38.44

Kaynak: D.İ.E Milli Eğitim İstatistikleri 1991-1992

Tablo XX'deki bölgeler arası gelişmişlik düzeyiyle kadın öğretmen oranlarının birbirleriyle ilişkili olduğu görülmektedir. İlköğretim düzeyinde kadın öğretmenlerin düşük olduğu bölgeler kız öğrencilerle benzerlik göstermektedir. Bu oran Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde %31.36 en aza inerken, Marmara Bölgesi'nde 48.81'le en yüksek orana ulaşmaktadır. Olağanüstü Hal Bölgesi'nde ise kadın öğretmen oranı %25.30'dur.

TABLO XX: Kadın Öğretmenlerin Bölgelere Göre Köyde ve Kentte Dağılımı 1991-1992

	Genel	Köy	Kent
Doğu Anadolu	32.19	27.32	38.17
Güneydoğu Anadolu	31.36	16.35	42.39
Akdeniz	45.76	33.30	55.51
İç Anadolu	43.58	25.28	53.76
Marmara	48.81	34.22	53.70
Ege	45.55	33.09	57.03
Karadeniz	31.82	24.29	44.68

Kaynak: D.İ.E Milli Eğitim İstatistikleri 1991-1992 Ankara 1994, s.133-136

Öğretmenlik mesleğinde yükselmek, diğer bir deyişle karar, yönetim ve denetim mekanizmalarında yer almak kadınlar için hâlâ çok sınırlıdır.

10.09.1990 tarihinde MEB Bakanı Avni Akyol imzasıyla yayımlanan bir genelgeye göre; yöneticiliklere “istekli kadınların” atanması önerilmiştir. Buna karşın, MEB’liğinin merkez örgütü yöneticisi kadın oranı bile çok düşüktür. Müsteşar, müsteşar yardımcısı, kurul başkanı ve bağımsız daire başkanı gibi üst düzey yöneticisi kadın yoktur. 14 genel müdürden yalnız 1’i (Kız Teknik Öğretim Genel Müdürü) kadındır.

Yöneticilik düzeyinde en yüksek temsil %19.23’le, genel müdür yardımcılığında görülmektedir.

Müfettişlere bakıldığında ise ilköğretimde 3012 müfettişten yalnızca 115’i yani %3.82, bakanlık müfettişlerindense 351’den yalnızca 13’ü (3.70) kadındır. Bunlardan 10’u da Kız Teknik Öğretim branşında görevlidir.

TABLO XXI: Kadın Görevlilerinin Milli Eğitim Bakanlığının Çeşitli Düzeylerindeki Yönetici Personeli Arasında Dağılımı, 1994

Yönetici Düzeyi	Toplam	Kadın	Kadın Oranı (%)
Merkez Örgütü			
Müsteşar	1	-	-
Müsteşar Yrd.	7	-	-
Kurul Bşk.	3	-	-
Genel Md.	14	1	7.14
Genel Md. Yrd.	26	5	19.23
Bağımsız Daire Bşk.	12	-	-
Bağımlı Daire Bşk.	56	5	8.93
Şube Md.	325	52	16.00
Taşra Örgütü			
İl M. Eğt. Md.			
Müdür	76	-	-
Müdür Yrd.	273	-	-
Şube Md.	318	8	2.51
İlçe M. Eğt. Md.			
Müdür	791	-	-
Şb. Md	1.378	28	2.03
Okullar (*)			
Müdür	20.582	1.064	5.17
Müdür Yrd.	27.284	3.881	14.22

Kaynak: 20.12.1994 ve 27.12.1994 tarihlerinde Milli Eğitim Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü ve APK’dan sağlanan veriler.

(*) Ortaöğretim

1990-91 öğretim yılı verilerine göre profesör, doçent ve yardımcı doçent kadrolarının ortalama %25’inde kadınlar vardır.

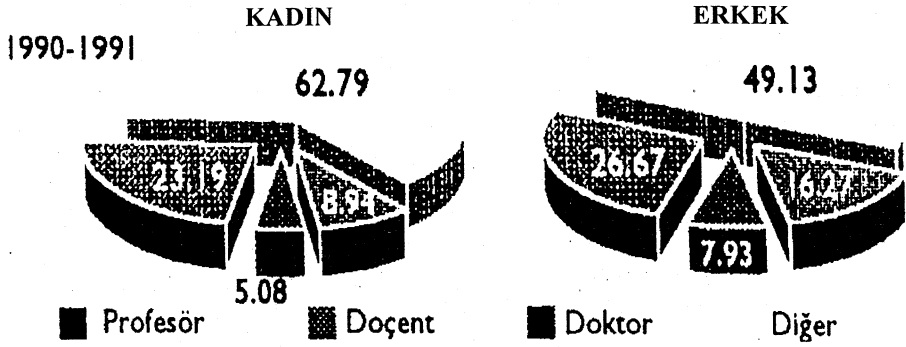
Yükseköğretimde akademik unvanlara baktığımızda daha önceki tablolarda gördüğümüz “düzey yükseldikçe kadın oranlarının düşmesini” burada da görüyoruz.

TABLO XXII: Yükseköğretim Kurumlarındaki Öğretim Elemanlarının Ünvanlarına Göre Dağılımı

1990-1991	Üniversiteler			Diğer		
	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek
Profesör	13.90	8.94	16.27	11.87	3.77	12.43
Doçent	7.01	5.08	7.93	9.06	11.32	8.90
Doktor	25.55	23.19	26.67	53.12	20.75	55.37
Diğer	53.54	62.79	49.13	25.95	64.15	23.30

Kaynak: KSSGM

TABLO XXIII: Yükseköğretim Kurumlarındaki Öğretim Elemanlarının Ünvanlarına Göre Oranları (%)

Kaynak: KSSGM

BÖLÜM II

EĞİTİMDE CİNSİYETÇİLİK

(ÖRGÜN VE YAYGIN EĞİTİM)

Toplumda cins ayrımcı yaklaşımların ilk belirtileri kadının hamilelik sürecinde başlar. Hamilelikle birlikte merak konusu olan çocuğun cinsiyeti, ailede istemin erkek çocuktan yana olması nedeniyle, kız çocuğu doğurma endişesini taşıyan kadının stresli bir hamilelik süreci yaşamasına neden olur. Çocuğun cinsiyetinin belirlenmesi, kadının ailedeki konumunun ve psikolojik durumunun da belirleyicisi olur. Erkek çocuk doğuracak kadının kendine olan güveni artarken, kız çocuğu doğuracak kadında kendine güvensizlik, eziklik ve suçluluk duygusu başlar. Soy zincirinin devamı olarak düşünülen erkek çocuk ailede sevinçle, kız çocukları ise buruklukla karşılanır. Kız çocuğuna karşı "eksik etektir, nereye yamarsan orayı tutmak zorundadır." gibi aşağılayıcı ifadeler kullanılır. Ailede kız çocuğuna "pembe renklerde" erkek çocuğuna ise "mavi renklerde" bebek eşyaları hazırlanır. Geleneksel değer yargılarından vazgeçmeyen bir toplumda ve özellikle kırsal kesimde acınası olan bir başka gerçek de kadının erkek çocuk doğuruncaya kadar doğurmak zorunda olmasıdır. Erkek çocuk doğurmayan kadının yerine, bir başka kadının "kuma" olarak tercih edilmesi an meselesidir. Zaten kadın da evliliğinin devamının bir garantisi olarak görmek zorunda olduğu erkek çocuğunu doğurmak için, yaşamı da dahil olmak üzere bütün riskleri göze almak zorundadır. Kadının, kendisini ezen, pasifleştiren, suçlu konumuna düşüren toplumun değer yargılarına karşı durabilmesi için güçlü bir irade ve bilinç gerekmektedir.

Toplumdaki cinsiyetçi zihniyet, çocuğun yetiştirilmesinde de etkin bir rol oynamakta, "yuvadan ayrılacak kuş" misali gözüyle bakılan kız çocuğunun eğitimiyle yeterince ilgilenilmemekte, erkek çocuk ise büyük ideallerle yetiştirilmeye çalışılmaktadır.

Kız çocuklarına tarihsel rollerini benimsetici mutfak eşyaları, bebekler ve evcilik oyunuyla ilgili hediyeler alınırken, erkek çocuklarına ise güçlülüğünü benimseten silah, araba, bisiklet ve top alınmaktadır. Bu yaklaşımlar kız çocuğunu kendi köşesine itmekte, erkek çocuklarını ise haşarı ve şımarık bir duruma getirmektedir. Doğumla başlayıp yaşamın sonuna kadar süregelen cinsiyetçi yaklaşımlar, okul döneminde eğitimle daha da pekişmektedir. Toplumsallaşma sürecine aile içinde başlayan bireyler bu sürecin büyük bir bölümünü eğitim kurumlarında yani okullarda geçirirler. Bir başka deyişle eğitim kurumları toplumsal rollerin öğrenildiği aile kurumunun bir sürdürücüsü durumundadır. Kadın ve erkeğin toplumsal yaşamdaki konumları, görev ve sorumlulukları kurumlar aracılığı ile cinsiyetçi bakış açısına uygun bir biçimde şekillendirilmektedir.

Kız ve erkek çocuklar okul öncesinde öğrenmeye başladıkları cinsiyetlerine ilişkin rollerini okul yaşamları süresince pekiştirirler. Yetişkin bireyler olduklarında ise kadın ve erkekler için kamusal ve özel alanların önceden belirlenmiş sınırları içindeki yerlerini alırlar. Kadınlardan beklenen (ve kadınların da sorgulamaksızın kabullendiği) özel alan içindeki işlevleri en iyi biçimde yerine getirmesi, erkeğin ise kamusal alanda olabildiğince yer almasında destekleyici rol oynamasıdır.

“Mevcut sistem kendi devamlılığını sürdürmek, korumak için var olan değerleri eğitim aracılığı ile aktarmaya çalışır. Bu bağlamda doğaldır ki ideolojisini meşrulaştırmanın aracı olarak da ders kitaplarını kullanır. “Ders kitapları egemen toplumsal sınıf(lar)ın özgül olarak yaşama tarzını, genel olarak da ideolojilerini aktarırlar.” Toplumsal düzenin korunması ve sürdürülmesine yönelik değerlerin aktarılması ve yeniden üretilmesinde ders kitapları önemlidir.

Ders kitaplarının ne tür bir içeriğe sahip olacağı, (hangi) bilgi ve değerlerin nasıl aktarılacağı öncelikle müfredatı içinde belirlenir. Bu yönüyle müfredat da ders kitapları gibi varolan toplumsal ilişkileri ve egemenlik konumunu paylaşanların statülerini meşrulaştırır.” (İnal, Kemal; Ders Kitaplarında Egemen Değerler ve Öteki).

Bu yüzden cinsiyetçi bakış açısından eğitimin rolü incelenirken ders kitaplarının programlarının cinsiyet rolleri bakımından incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

Yapılan çeşitli çalışmalardan toplumsal yapıda varolan erkek egemen bakış açısı ve eril söylemin ders kitaplarına yansdığı belirlenmiştir.

A. ÖRGÜN EĞİTİM

1. OKUL ÖNCESİ VE İLKÖĞRETİMDE DERS KİTAPLARINDA VE PROGRAMLARINDA CİNS AYRIMCILIĞI *

a. Anaokulu ve Anasınıfı Program ve Yönetmeliği:

Çocukların eğitimi aileden sonra anaokulları ve anasınıflarında devam eder. Buralarda çocuklar ilköğretime hazırlanır ve aileden sonra ilk eğitimlerini alırlar.

Türkiye'deki anaokulları ve anasınıfları sadece kadın öğretmenlerin görev yaptığı, bütün çalışanlarının kadın olmasının tercih edildiği okullardır.

Uygulamada ise programlarda olmamasına rağmen, konuya göre oluşturulan köşelerde aileden almış oldukları geleneksel rol kalıpları ve öğretmenlerin de yönlendirmesi nedeniyle kızlar evcilik köşesinde, erkekler ise daha çok blokların (inşaat, köprü vb.) arabaların, tamir aletlerinin olduğu köşelerde oynarlar. Gösteri ve sosyal

* Bu bölüm Diyarbakır ve Adana Kadın Komisyonları tarafından hazırlanmıştır (Diyarbakır Kadın Komisyonu: Suzan İşbilen, Müyesser Gülcemal, Muazzez Onuk, Gülşen Aydemir), (Adana Kadın Komisyonu: Huriye Türkmen, Fatma Nevin Vargün, Şenay Aydın, Sultan Özcan, Canan Köseoğlu, Dilek Boğa, Fatma Ceyhan, Gül Adıgüzel, Cumhure Mülazımoğlu, Nilgün Aydın, Gülseren Turan).

etkinliklerde erkek öğrencilere efe, yiğit, kabadayı rolleri verilirken, kız öğrencilere süslü giyecekler içinde gelin, kelebek vb. rolleri verilir.

Bütün bunlar çocukların gelişiminde çok küçük yaşlardan itibaren etkili olan, erkek çocuklara hükmeden, sözü geçen, dışa dönük; kız çocuklarına edilgen, evle ilgilenen roller yükleyen cins ayrımcı uygulamalardır.

b. İlköğretim

Ailede başlayan, okul öncesi eğitim kurumlarında devam eden cinsiyetçi uygulamalar ilköğretim I. sınıftan itibaren pekiştirilerek sürdürülür. Okutulan kitapların hepsinde kadın-erkek rollerini toplumun cinsiyetçi yapısına göre şekillenmiş olarak görürüz.

İlköğretim I. Sınıf:

Okumaya yeni başlayan çocuk hafızasına yerleştirdiği fişlerde bu rolleri öğrenir
Annem yemek pişirdi.

Yıldız yumurta soy.

Pınar ip al, çorap ör.

Birol, ablan evi süpürdü mü?

Koş Ali koş.

Cemil, okula gel.

Pelin pilav pişirdi mi?

Elif elde un eledi. (Arıtaş Yay.)

Rıza radyoyu rafa kaldırdı. (Arıtaş Yay.)

Annesi pasta yaptı.

Ayşeler ip alıp çorap örer, bebekle oynar, ev işi ve yemek yaparlar, Aliler top oynar, koşar, çember çevirirler.

Ev işi hizmetleri (süpürme, yemek, pasta pişirme, çamaşır yıkama) annenin görevi, dışarı işleri (yiyecek getirme, eşya getirme) babanın görevi olarak gösterilmektedir. Resimler, baba ancak bahçe işleri ve evde tamir işleriyle ilgilenirken görülür.

Yine bu resimlerde sürücü, doktor, trafik polisi erkek; öğretmen, temizlikçi, sekreter kadın olarak çizilmiştir.

1. Sınıf Hayat Bilgisi (Elife Gündoğan), I. Sınıf Hayat Bilgisi (Mehmet Şükrü Kocaoluk-Fatma Kocaoluk) kitaplarında da bu iş bölümü aynıdır. Kadın, üzerinde mutfak önlüğüyle sofrayı hazırlar, kızı ona yardım eder, baba işten eve gelir, gazete okur, televizyon izler, çocuklarıyla oynar vs.

1. Sınıf Matematik kitabı (Serhat Kitap Yayın Dağıtımı)

101. sayfadaki problemde anne sofraya 8 tane elma getiriyor, 137. sayfada, anne bahçeye 8 tane çamaşır asıyor, 159. sayfadaki problemde anne misafirlere çay yapıyor...

1. Sınıf Matematik kitabı (Arıtaş Yay.)

Kitabın 124. ve 128. sayfalarında yer alan resimlerde helikopter ve otobüsteki bütün yolcular ve ağaca çıkan bütün çocuklar erkektir.

Matematik kitaplarındaki problemlerin içeriği de dahil olmak üzere ailede anne; ev, çocuk bakımı, temizlik, misafir ağırlama, ütü yapma, yemek pişirme fotoğraflarıyla ve yazılarıyla gösterilmiş, sosyal hayatın dışında ekonomiden soyutlanmış, sürekli arka planda kalan, evin yönetiminde söz sahibi olmayan yardımcı biri olarak öğretilmeye çalışılmıştır.

1. Sınıf Çevre, Sağlık, Trafik, Okuma (Eğitim-Üretim Yay.)

12.16.17. sayfalarındaki resimlerde anne bebeğe bakıyor, baba çocukların ödevlerini yapmasına yardım ediyor.

1. sayfada anne ve babanın görevi şöyle tanımlanıyor: "Annem evimizin temizlik ve düzenini sağlar, yemeğimizi yapar, çamaşırlarımızı yıkar, bizi pırıl pırıl giydirir. Babam ticaretle uğraşır, kazandığı paralarla ailemizin ihtiyaçlarını giderir."

Kitapta yer alan bir test sorusu ise şöyledir:

"Evimizin temizlik ve düzenini kim sağlar?"

Doğru cevap tabii ki "anne" olmalıdır.

İlköğretim 2. sınıf:

Bilal Denge'nin **Türkçe, Dilbilgisi ve Dil Yeteneği** kitabında toplam 90 şiirden bir tanesi baba, 11 tanesi anne ile ilgilidir. Ayrıca "Besinler" adlı bir şiirde annenin çocuğu besleme görevi toprağa benzetilerek verilmiştir.

"Artık dışınız çıktı der,/Süt vermez annemiz,/Alır kucağına sever/Toprak, ikinci annemiz.(Fazıl Hüsnü Dağlarca)

Rakıp Çalalpa'nın "Babacığım" adlı şiirinde; baba evin direği, göz bebeği, evin tek otoritesi olarak gösterilmektedir: Sen gülersen biz güleriz/sen yersen biz de yeriz...

2. Sınıf Hayat Bilgisi kitaplarında yapılan incelemede tatil ile ilgili değerlendirme yazılarında tatili nasıl geçirdiklerini anlatan çocuklardan kızlar, ev işlerine yardım ettiklerini, yemek yapmayı öğrendiklerini anlatırken erkekler, büyüklerine tarlada yardım ettiklerini, traktör sürmeyi öğrendiklerini veya ev dışında herhangi bir işte çalışarak aile bütçesine katkıda bulduklarını anlatmaktadırlar.

Bu kitaplarda yer alan Taşıtlar ünitelerindeki resimlerde sürücülerin tamamı, polisler ve yaralıları taşıyanlar erkek olarak gösterilmektedir. Haberleşme ünitelerindeki resimlerde ise postanelerde çalışan personelin tamamı kadın, arkada şef konumunda görülen eleman erkek olarak çizilmektedir. Kızılây ve sağlık ile ilgili konularda hemşireler kadın, doktorların tamamı erkek olarak görülmektedir.

Çevremizde Bahar ünitelerinde bahar nedeniyle yapılan temizlik sırasında ailede yardımlaşma ve işbirliği vurgulanmak isteniyormuş gibi gösterilirken, kuvvet isteyen işlerin baba ve erkek çocuk tarafından yapıldığı, silme, yıkama gibi işlerin anne tarafından yapıldığı anlatılmakta, bununla da erkeğin fiziksel gücü ön plana çıkarılırken

erkeğin yaptığı bu işlerin annenin zorunlu görevlerine yardım olduğu ve annenin bu yardımdan dolayı onlara teşekkürü söz konusu edilmektedir.

Anneler Günü ile ilgili yazı ve şiirlerde kadının fedakarlığı, kendi için değil, daima çocukları için yaşaması fikri empoze edilmektedir.

Bazı Türkçe kitaplarında hayvanlar örnek gösterilerek ataerkil aile yapısı vurgulanmaktadır.

“Adıma uygun tam bir kocaoğlan hani
Karışmadan etlisine sütlüsüne
Geçinir giderim işimde gücümde.
Kadın ayıyım ben ve bir anne
Gösterişsiz, basit, kendi halinde
Kuyruğumu süpürge yaptım kocam için
Bir canım var veririm yumak istesin.”

Bu şiir kadın erkek rollerinin hayvanlarda bile olsa değişmeyeceğini vurguluyor. Kadın; erkek için koşulsuz hizmet duygusu ile doludur, çocuğu için canını bile verecek kadar da fedakardır. Onun bir birey olması söz konusu değildir.

Türkçe Kitabı (Komisyon)

KONU: Evin Erkeği

“Babam çalıştığı şirketin işlerini görmek için İstanbul'a gitti. Bazı işler anneme kaldı. Soba yakıyor, kahvaltımızı hazırlıyor. Dün beni de erken uyandırdı. Elime fileyi verip bakkala gönderdi.

- Artık evin erkeği sensin, dedi. Alışverişi öğren.

Bakkal amca isteğimi temiz kağıda sarıp bana verdi. Ben de aldıklarımın karşılığı olarak ona para verdim. Bakkal amca gülümsedi, saçımı okşadı.

- Aferin sana dedi. Sen çok dikkatli bir müşterisin. Gördüğüm kadarıyla evin erkeği olmuşsun, dedi.”

Hayat Bilgisi

“Sabah babam erken kalkıp haberleri dinler, annem ise arkası yarın programlarını hiç kaçırmaz.”

Bütün örneklerde görüyoruz ki kadın evdeki hizmet sektöründe, kocası ve çocuklarının hizmetinde olduğu sürece vardır, onun dışında bir kişiliği yoktur.

İlköğretim 3. Sınıf

Türkçe Kitabı, Rıza AKDEMİR sayfa:60-97

KONU: Üç Evlat

“Üç kadın çeşme başında konuşuyorlardı. Kadınlar kovalarını doldurup yola kovuldular.”(s.60)

KONU: Annemin Elleri

“Anneler Günü’nde öğretmenimiz Türkçe dersinde bize ödev vermişti. Annemizin elleri hakkında bir yazı hazırlayacaktık. Öğretmenimiz bize sırayla okutuyordu. Sıra bir kız arkadaşımıza geldi. Yazı şöyle başlıyordu:

- Ellerinden biriyle yayık yayar. Diğerleriyle kucağında kitapları tutar. Diğer eliyle babamın ceketini ütüler. Diğer eliyle yemek pişirir. Diğer eliyle ben okula gitmeden saçlarımı örer.

Öğretmenimiz gülerek:

- Ne demek kızım bir insanın bu kadar eli olur mu?

Kız arkadaşım, "Olur öğretmenim." dedi.

- İki eli babam için, yedi çocuğu var; her biri için iki el hesaplırsan, 14 el eder. Yoksullar için iki el kadın buna, dua için de iki el düşünün; tam 26 el eder. Annemin tam 26 eli var.

Öğretmenimiz yazdıklarından dolayı çok doğru sevgili kızım dedi.” (s.97)

Türkçe Kitabı, Gündüz ÇAKIROĞLU sayfa:97

KONU: Islak Halılar

“Annem kapıdan çıkmadan önce bana: ‘Hülya, kızım akşam perdeleri kapayın, buzdolabındaki yemekleri ısıtıp yiyin.’ dedi”

Hülya, kardeşi Selim ile birlikteyken anne kızına bu görevleri veriyor.

Hayat Bilgisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları sayfa:28-116-119-121-154-186-190

KONU: Ailemiz

“Aileyi baba yönetir. Anne de ona yardımcı olur. Baba ailenin geçimini ve ihtiyacını karşılamaya çalışır. Anne evin işleri ile uğraşır. Temizlik yapar. Yemek pişirir.” (s.28)

“Kirlenen giyeceklerimizi annemiz yıkar. (Resminde ise anne çamaşır asar, kız çocuğu yardım eder.” (s.116)

“Annemiz her gün değişik yemekler pişirir. Annemizin pişirdiği yemekleri yiyelim, güçlü olalım.” (s.119)

“Yemekte sağlık ve görgü kuralları. Sofradan kalkarken pişirdiği yemekler için annemize, bunları eve getiren babamıza teşekkür etmeliyiz.” (s.121)

KONU: Ailede İşbölümü

“- Bazı ailelerde en büyük erkek çocuk karar verme işini üzerine alır. Erkekler tarla, bağ, bahçe, ağaçların budanması, ilaçlanması, toprağın bakımı, sürülmesi işlerini yaparlar. Kadınlar hasata, hayvanların bakılmasına, sağılmasına yardımcı olurlar.” (s.154)

“Köyün yönetimi ve imece resimlerinde hep erkek resimleri vardır.” (s.158)

KONU: Türk Kadınının Toplumdaki Yeri ve Aile Hayatı

“Kadın ailenin temelidir. Anneler çocuklarının beslenmesi, eğitimi, sağlığı gibi hususlarla yakından ilgilenir. Ailede temizlik, yemeğin pişirilmesi, çamaşırların

yıkanması gibi işler de anne tarafından yapılır. Kadın aile hayatını düzenler, kadın ailenin mutluluğunda önemli görevler üstlenmiştir. Aile bireylerini birbirleriyle sevgi ve saygıyla bağlayan kadındır. Türk kadını fedakardır. Aile ocağını tütüren kadındır.” (s.186)

“Bir evde oturan ailenin dirlik içinde yaşaması için herkesin üzerine düşen görevi yerine getirmesi gerekir. Örneğin anne evin temiz tutulması, yemeğin zamanında hazırlanıp sofraya getirilmesi, ütü, çamaşır gibi ev işlerini yürütür. Baba çalışarak evin geçimini sağlar. Kız çocuklar anneye yardımcı olur. Erkek çocuklar evin dışarı işleriyle uğraşır. Böylece ailede kendiliğinden iş bölümü olur.” (s.190)

İlköğretim 4. Sınıf

Sosyal Bilgiler, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, sayfa: 12

KONU: Eğitim Yuvası Aile

“Kadının en büyük görev analıktır. İlk eğitim verilen yer ana kucağıdır.

Anne; ilk eğitici, öğretmenin yardımcısı, kocasının eşi ve danışmanıdır. Sosyal hayattaki mutluluk ve refahı kocası ile paylaşan, bunların kazanılmasında emek harcayan odur. Erkek yurdu savunur, kadın milleti yaşatır.”

Sosyal Bilgiler, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, sayfa: 13

KONU: Ailede Dayanışma ve İşbölümü

“Baba, ailenin başkanıdır. Eşini ve çocuklarını doyurmak onların sosyal ihtiyacını karşılamak için para kazanır. Aile içinde babanın gücü ve sorumluluğu çok fazladır. Çok ağırdır. Anne babanın yardımcısı ve onun can yoldaşı, dert ortağıdır. Çocukların bakımı, yuvanın temizliği, yemeğin hazırlanması, çamaşırın yıkanması gibi işler hep onun görevidir. Anneni aile içindeki bu görevleri derin bir sevgi, hoşgörü ve fedakarlıkla sınırlıdır.”

Türkçe Kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, sayfa:37

KONU: Babamın Kitapları

Babamın büyük bir kitaplığı var. Kitapları çok sever.

İlköğretim 5. Sınıf

Yurttaşlık Bilgisi

“Baba para kazanır, anne temizlik, yemek dikiş işlerine bakar, evde düzen ve temizliği sağlar.”

2. ORTAÖĞRETİMDE CİNSİYETÇİ BAKIŞ AÇISI

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarında yer alan görüşler “kadını yok sayan, kayıtsız şartsız erkek egemenliğine itaat eden bir varlık haline getiren” görüşlerdir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf, Üzeyir Gündüz-Akif Gülle-Gıyasettin Kaya, Gendaş Yayınları

“Gelinlik kızlara kına yakarız, kocasına kurban olsun diye”

“Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız onların aile yuvasını sizin hoşlanmadığımız hiçbir kimseye çığnetmemektir. Kadınların da sizler üzerindeki hakları, memleket göreneğine göre her türlü yiyim ve giyimlerini temin etmenizdir.”

“Kadın ve erkeklerin kendi cinslerine göre giyinmeleri gerekmektedir.”

“Evlilikte asıl olan Allah’ın emrini ve peygamberlerin sünnetini gerçekleştirmektir. Ancak burada asıl dikkat edilecek husus, düğün törenleri sırasında da İslama uygun hareket etmektir”

Lise ve Dengi Okullar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 2, Nevzat Pakdil-Gıyasettin Kaya- Serdar Müftüoğlu, Gendaş Yayınları

“İnsanlığın devamı için evlenmek helaldir.”

Temel Din Bilgileri, Seyfettin Yazıcı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları

“Herhangi bir kadın kocası kendisinden razı olduğu halde ölürse cennete girer.”

Sosyoloji kitaplarında (özellikle son yıllardakilerde) kadının toplumdaki yeri konusuna yer verilmekte ancak burada kadının tarihine ilişkin bilgilere rastlanmamaktadır. Kitaplarda kadın hakları konusu yer almakta ancak “Kadın hakları konusunda kadın hakları sorunu niye var? Bunun tarihsel, sosyal sebepleri nelerdir? Kadın haklarının tarihsel gelişimi nasıl olmuştur?” gibi sorunların yanıtları yer almamaktadır.

Sosyoloji Lise III, Selman Erdem, s. 128

Kitapta, Kurtuluş Savaşı yıllarında cepheye mermi taşıyan, tarlaları süren, ürün kaldıran, erkeğe her yerde yardımcı olan kadınların miting ve toplantılara katıldıkları ifade edilmektedir.

Oysa kadınların tarihine baktığımızda 1872-1907’de Osmanlı Devleti’nde örgütlü 50 grevin 9’unun kadınların çalıştığı işkollarında yapıldığını görmekteyiz. “Dönemin önemli sendikal mücadele örneklerinden biri olan Tersane Grevi’nde 50 kadın işçi grevin örgütleyicisi ve yürütücüsü olmuşlardır.” (Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi).

Yine Sosyoloji ders kitaplarında aile konusu ele alınmakta, ancak burada da kadının aile içindeki konumu sorgulanmamaktadır.

II. Meşrutiyetle birlikte Osmanlı toplumsal yaşamında görülmeye başlanan değişim doğallıkla kadınlık konumunu da etkilemiştir. Bu dönemde kadınların basın yoluyla seslerini duyurmaya başladıklarını görmekteyiz. 1869 yılında ilk kadın dergisinin çıkmaya başladığını, bu ve benzeri yeniliklerin ders kitaplarında (üniversite de dahil) yer almadığını görmekteyiz.

Felsefe kitaplarında ise kadını yok sayan anlayış sürdürülerek eril bir felsefe oluşturmuştur. Örneğin, ders kitaplarında kadın filozofların görüşlerine hatta varlıklarına ilişkin bulgulara bile rastlanmamaktadır (Üniversitelerde okutulan felsefe tarihi kitaplarında da benzer anlayış görülmektedir).

Lise Felsefe Kitabı, Ömer Özuduru, Alfa Yayınları, s.116

Söz konusu kitapta kadına ilişkin tek bir değiniye rastlanmamaktadır. Kadın yalnızca “sanat objesi, sanatçı için özel bir varlıktır” ibaresi ile resmedilmektedir.

Tarih ders kitaplarına baktığımızda, resmi tarih yazıcılığının tüm izlerini görürüz. Bütünüyle erkekleri merkezine alan, tüm tarihsel olayların öznesi olarak erkeği gören bu anlayışta erkekler dövüşür, savaşır, kahramanlıklar yapar ve tarih sahnesinde önemli bir yer işgal ederler. Olayların ortaya çıkış nedenleri toplumsal yaşam üzerindeki sonuçlarına değinilmediği bu metinlerde erkek egemen düşüncenin yazdığı tarih ile karşı karşıya kalırız. Söz konusu kitaplardaki kadına ilişkin değinilerde ise kadınlar entrikacı, komplocu sıfatlarıyla tanımlanmakta hatta devlet düzeninin bozulmasında önemli etkileri olduğu ifade edilmektedir.

Osmanlı Tarihi I, Tahir Erdoğan Şahin, Koza Yayıncılık, s. 82

İbrahim Paşa'nın başarılı oluşunun nedeni Kanuni Sultan'ın Kırım Tatarları tarafından Galiçya'da tutsak alınmış Rus asıllı eşi Roxelana (Hürrem Sultan)'ın yardımıdır.

Parça daha sonra İbrahim Paşa'nın isyanda başarılı olmasını Osmanlı düzeni kadınlar güdümüne girmesi biçiminde yorumlamakta bunun da imparatorluğun aleyhine bir durumu ortaya çıkardığını vurgulamaktadır.

"İbrahim Paşa'nın zaferinden sonra Arnavut Ahmet Paşa Mısır'a atanmış ve orada isyan etmiştir. Bu durum devşirmelerin bir sınıf olarak zaferinden çok Osmanlı düzeninin siyasi partilerin ve harem kadınlarının egemenliği altına girmesi sürecinin başlangıcını belirler."

Tarihi yazan erkekler kendi yaptıklarını kayda geçirmişler, bunları önemli kılmışlar, önemli önemsiz hiyerarşisini kendi bakış açısına göre yapılandırmışlardır.

Edebiyat kitaplarında 1990'lı yıllara gelene kadar kadın sanatçılardan hiç bahsedilmemiştir. Yine Cumhuriyet Dönemi edebiyatında bile kadın sanatçılar yokmuş gibi davranılmıştır.

Erkek sesinin baskın olduğu bu yaklaşım biçiminin yalnız sosyal derslerde değil, fen derslerinde de yaygın biçimde yer aldığını görmekteyiz. Ortaöğretimde cinsiyetçi eğitimin sistemli olarak verildiği en önemli kurum olan kız meslek liselerinde amaç, iyi bir eş, anne ve ideal ev kadını yaratmaktır.

Ailelerin de dini nedenler ve geleneksel düşün yapılarından kaynaklı olarak tercih ettiği ve kız çocuklarını gönderdikleri bu okullardaki benzeri eğitimler, Osmanlı dönemlerinden beri verilmektedir. Osmanlılarda kız çocuklarının gittikleri tek okul, cinsiyet ayrımının yapılmadığı sübyan mektepleridir. Sübyan mektepleri dışında, sürekli bir ayırma tabii tutulan kız çocuklarının ergenlik çağına geldiğinde, kadın erkek dünyalarının ayrılması dinsel zorunluluk olduğundan, ayrı okulların açılması ön görülmüş ve Tanzimat sonrası 1858 yılında ilk kadın rüştiyesi açılmıştır. Bu rüştiyede ders programları kadından beklenenler doğrultusunda olan ev idaresi, ahlak, hıfzısihha ve el becerileri derslerinden oluşmaktadır. Okuyup yazmanın erkek ve kadınlar için gerekli olduğu fikrinin kabul edildiği Osmanlılarda "Geçinebilmek için dışarıda çalışan ve ağır işler gören erkeklerin evlerinde rahat etmeleri, kadınların din ve dünyalarını bilerek kocalarının emirlerine itaat etmeleri ve istemediklerini yapmaktan sakınmaları, iffetlerini koruyup kanaat ehli olmalarıyla mümkün olacaktır." diyen zihniyete göre iyi

bir ev kadını yaratmak temel amaçtı. Kadın rüştiyelerin sonrasında, 1887 yılında açılan kız sınıai mekteplerinde görülen dersler, bugünkü kız liselerindeki ders programlarına eş değerdedir. Sınıai mekteplerinin dersleri arasında biçki, dikiş, halı dokuma, makine ile çorap ve fanila örme, aşçılık, tatlıcılık gibi dersleri verilirken amaç yine değişmemektedir. Osmanlılarda 1870 yılında kadın öğretmenlerin yetiştirilmesi amaçlanırken, kadının meslek sahibi olması hedeflenmemiş, kız çocuklarının 9-10 yaşlarından itibaren örtünmeleri zorunluluğundan hareketle kız çocuklarına "kadın öğretmen" yetiştirilmiştir.

Aradan bir asrın aşkın bir zaman dilimi geçmiş olmasına rağmen, günümüzde de Osmanlıdaki zihniyetin bir başka versiyonu olarak kız meslek liseleri gündemleştirilmiştir. Kız meslek liseleri kız öğrencilerin okuyamam korkusuyla zorunlu tercihi olmakta, kızlarını erkeklerle bir arada okutmak istemeyen ve dini açıdan sakıncalı bulan tutucu aileler tarafından tercih edilmektedir. Bu okullarda eğitim gören kız öğrenciler çocuk gelişimi ve eğitimi, dikiş, nakış, çiçek ev idaresi (yemek pişirme, evin düzeni, pasta yapma vb.) derslerinde branşlaştırılırken, yüksek öğrenim görme şansını yitirerek. Sonuçta sistemin çok kutsadığı aile kurumuna iyi bir ev kölesi, itaatkar bir eş ve ideal bir anne olarak dönerler. Bu okullarda elde ettikleri becerilerle üretimde yer alamayarak tüketici konumlarını sürdürürler.

a. EĞİTİMDE CİNSİYETÇİ BAKIŞ AÇISININ ÇOCUK ÖYKÜ VE MASAL KİTAPLARINDAKİ YANSIMALARI*

Masal, olaylarının geçtiği yer ve zaman belli olmayan, peri, dev, cin, ejderha, Arap bacı gibi kahramanları olan, olağanüstü olayların anlatıldığı yazı türüdür. Bir kişi tarafından söylenmiş olmasına rağmen, söyleyeni unutulmuş, toplumun malı olmuştur. Bu yönleriyle masal, toplumun kültüründen izler taşıdığı gibi çocukların hayal dünyasını genişletmesi açısından da önemlidir.

Masalarda genel olarak bireysel kurtuluş ön plana çıkarılır. Kahramanlar türlü kurnazlıklar yaparak sınıf atlar ve rahata kavuşur. Keloğlan prensesle evlenerek, yoksul kız prensle evlenerek hayatını kurtarır. Bunları okuyan çocuk elbette etkilenecek ve dürüst olmak yerine kısa yoldan köşeyi dönmek için uğraşacaktır.

Yardımcı ders kitapları arasında yer alan Ömer Asım Aksoy'un "Deyimler ve Atasözleri" kitabında "kadın erkeğin şeytanıdır." deyiminin açıklaması "Erkekleri kadınlar yoldan çıkarırlar." diye veriliyor. "Kadının şamdanı altın olsa mum dikecek olan erkektir." deyiminin açıklaması ise aynı kitapta "Kadın ne denli bol çeyizle gelirse gelsin evin eksikliklerinin erkek sağlar, giderlerinin erkek sağlar evi erkek geçindirir" olarak yapılıyor. "On beşindeki kız ya erde gerek ya yerde" atasözünün açıklaması ise kendisinden daha vahim. Şöyle ki, "Kız on beş yaşına ulaştığı zaman evlendirilmelidir. Evlenmezse anne babasını zor durumda bırakacak çok üzücü olaylar çıkabilir. Böyle olacağına kızın ölmesi daha iyidir."

* Bu bölüm Adana Kadın Komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Bütün bu sözlerin 12-17 yaş gençlerinin yaşamını ve rollerinin nasıl etkileyeceğini bir düşünün.

Öykü ise belli bir kişi tarafından yazılan, olayının geçtiği yer ve zamanı belli olan, gerçek yaşamda olabilecek olayları işleyen kısa yazıdır. Anlatılanların gerçek veya gerçeğe yakın olması ve yazarın kendi duygu ve düşüncelerini yansıtmayı amaçlaması öykünün çocuğun üzerindeki etkisini artırır.

Araştırmamızın bu bölümünde çeşitli yayınevlerine ait 40 öykü ve masal kitabında yer alan yüzü aşkın öykü ve masal okunmuş ve değerlendirilmiştir.

Okunan öykü ve masalarda toplumun gelenek ve görenek yapısı, bugün yaygın olan milliyetçi düşünce yapısı, dinsel motifler yanında cinsiyet ayrımını belirginleştiren bakışlar ve ifadeler çokça kendini göstermektedir.

Masalarda belli tipler vardır. Padişahlar, cinler, periler, devler, halktan kişiler, yiğitler, cadılar, Araplar, Keloğlan... Bu tiplerin içinde kadınlar da belli şekillerde ya peri kızı ya padişahın kızı ya da cadı olarak yer alırlar.

Eğer peri kızı veya padişahın kızı olarak yer alıyorsa dünyalar güzeldir. Cadı ise daima kötülük yapmak için vardır. Son derece çirkindir.

Erkek kahramanlar güç sahibi, padişah yönetici vb. olarak yer alır; savaşanlar, dağlar, tepeler aşan ve en güç işleri başaranlar hep erkeklerdir.

Kadınlar ise ince, güzel, uğruna olağanüstü zorluklar aşılabilen bunun sonucunda da hediye olarak verilen, adeta alınıp satılan varlıklardır. Masalarda sanki bir süs olarak bulunmaktadır. Güzellikler; çok vurgulanır ve uzun tasvirler yapılır. Mavi Saçlı Ormanlar Perisi, gül gibi taze, ince belli, güzel mi güzel, altın sarısı saçları olan....

Genç kızlar birileriyle isteyip istemedikleri sorulmadan evlendirilir. Padişah, kızının evlenebilmesi için kendine göre zor şartlar ileriye sürer, ancak bu şartlar yerine geldikten sonra kızını isteyene verir. Evlenen kadınların iyi ev işi yapmaları, bulduyuyla yetinmeleri, iyi yemek yapmaları gerektiği vurgulanır. Naki Tezel'in Türk Masalları kitabında yer alan Keçi Kız adlı masalda padişahın oğlu aradığı kızı bulmak için ülkenin bütün kızlarının yemek yapip getirmesini ister. Çünkü iyi yemek yapan iyi ev kadınıdır. Aradığını bu şekilde bulunca onunla evlenecektir.

Yemek pişiren, ikram eden, temizlik yapan, şehzade yılanlara kurban edilen, boyun eğen hep kadınlardır.

"Kadın dediğin derli toplu olmalı, temiz olmalı, evinde her şey yerli yerinde olmalı" ifadeleri "Konuşan Kral" adlı kitaptaki "Perili Ev" masasında yer alır.

Naki Tezel'in Türk Masalları kitabındaki "Kısmetimi Arıyorum" adlı masalda kız: "Sana iyi bir eş olmaya çalışacağım. Hayatımı kurtardığın için ölünceye kadar tek amacım seni mutlu etmektir." der. Yine aynı masalda mutlu bir yaşama örneği olarak erkeğin ava çıktığı, avlayıp et getirdiği, bu arada kadının ev işlerini gördüğü, kocasının getirdikleriyle yemek hazırladığı bir ilişki biçimi gösterilir. Kahramanlar dev olduğu zaman bile bu ilişki biçimi değişmez. Evin işini gören, yemek pişiren de anasıdır.

Bu rol dağılımı öykülerde de değişmemekte üstelik öyküler gerçek yaşamı yansıttıkları için daha da belirginleşmektedir.

Kemalettin Tuğcu'nun "Babaların Dönüşü" adlı eserinde; "Deniz, bayağı erkek gibi annesini korumaya ve işlerinde ona yardımcı olmaya çalışıyordu.", "Kadınlar çalışır, erkekler kahvede oyun oynardı."; Kanarya Gülü adlı eserde "Hanife Hanım çayları doldururken dolu bardağı beyinin önüne sürerken"; Ömer Seyfettin'in "Bahar ve Kelebekler" adlı eserinde:"Kadınlar tıpkı gelincik çiçekleri gibi parıldar. Kadın sakın dururken sönmüş bir lambadır, güzelliği gülerken tutuşur.", "Dünyanın nizamı böyle kurulmuş; kadın kadın, erkek efendi. Namuslu insanlar bu kaidenin dışına çıkmazlar." ve benzeri ifadeler yer almakta, bu tür ifadeler okunan diğer öykülerde de görülmektedir.

Öykülerde toplumun gelenekçi yapısında belirlenmiş olan kadın-erkek rolleri hemen hemen hiç değişmemekte, bu rollere eleştirel bir yaklaşım da sunulmamaktadır. Örneğin; okunan öykülerde belli bir işi olan, çalışan kadın tipi yoktur. Kadınlar hep evdedir, ev işlerini görürler, kocalarına hizmet ederler, çocuklarıyla ilgilenirler, örgü örerler, hamur yoğururlar, çamaşır yıkarlar, su taşırlar. Yani yaşamları "ev kadınlığı" ile sınırlıdır. Kız çocukları okutulur, ancak çokta zorunlu değilmiş gibi bir izlenim yaratılır:

"Sevim liseyi bitirir. 15 yaşındadır, ancak toplanmış, gelişmiş, çok güzel bir kız olmuştur. Annesi rahatsız olduğu için daha fazla okuma isteğinde bulunmadı. Zaten o kadar güzel bir kızı çalışma yaşamında bırakmazlardı." Bu sözler Kemalettin Tuğcu'nun "Yarım Adam" adlı eserinde geçmektedir. Buradan kadınların, özellikle de "güzel" olanlarının çalışma yaşamında rahat olamayacağı, bunun doğal olduğu, kabullenildiği sonucunu çıkartabiliriz. Aynı kitapta yer alan: "Sevim annesine yardım ediyor, boş saatlerinde okuyor ve nakış işliyor." ifadesi geleneksel yapının kadına biçtiği rolün yansımasıdır. Genç kızlar belli bir yere kadar okutulur, sonra annesine yardım edip nakış işler ve kısmetini bekler. Bir talibi çıkınca da gelin olarak verilir. Zaten yumuşak başlı, hiç bir şeye itiraz etmeyen varlıklardır. İyi bir ev kadını, iyi bir eş, iyi bir anne olurlar, kocalarını ve çocuklarını mutlu etmekle yükümlüdürler.

Bu öykülerde kadınların güzellikleri ve cinsellikleriyle de sunulduğunu, bunlarla ilgili uzun tasvirlerin yapıldığını görüyoruz.

Ömer Seyfettin'in "Bahar ve Kelebekler" adlı eserinden alınan şu cümleler bunu yeterince ortaya koyuyor:

"Ancak on sekiz yaşında vardı. Şezlongdaki özensiz uzanışı ona ayrı bir incelik veriyor, ince belinin altında güzel bir açıklık ile ortaya çıkan kalçaları daha dolgun, daha geniş, dizleri daha narin, daha orantılı, eteklerinin pembe beyaz gölgeleri içinde pek, şuh, pek uyanık duran bacakları daha tombul, daha nefis, ayakları daha küçük görünüyordu..."

Bunun yanında müşfik, masum bir anne, yumuşak başlı iyi huylu kadın tanımlamaları sıkça yer alır.

Erkeklerden söz edilirken, eğer korkaklık, zayıflık gösteriyorlarsa kadına benzetilerek aşağılanırlar: "Babaların Dönüşü"nde: "Ana ben şalvar seyredecek değilim, bırak etek giysin.", Çitri'de: "Kız gibi narin", Yalnız Efe'de: "Ah bir erkek olsa".....

b. OKULLARDA CİNSİYET AYRIMCILIĞINI GELİŞTİREN, SÜRDÜREN TUTUM VE DAVRANIŞLARA ÖRNEKLER

Merkezi otoriteler ders kitapları aracılığı ile önceden belirlenmiş konuları işleme zorunluluğunu dayatarak eğitimcileri de sistemin sürdürücüsü durumuna getirirler. Eğitimciler farkında olarak ya da olmayarak bu rolü üstlenirler. Evde kız çocuklarını “hanım”, “becerikli”, “eli işe yatkın”, “itiraz etmeyen”, büyüdüğünde ise “iyi eş”, “iyi anne” gibi yüklemelerle yetiştirirken okuldaki öğrencilerine de aynı zihniyetle yaklaşırlar. Ve böylece toplumsal değerler ölçüsünde kız ve erkek öğrencileri toplumsal yaşama hazırlarlar.

Eğitimcilerin cinsiyetçi rol ayrımını pekiştiren tavırları kız ve erkek öğrencilerin kılık kıyafetlerine müdahale ile başlayıp, sınıf içindeki oturma düzeni, söz hakkı alma ya da sınıf içi davranışları belirlemeye ve hatta öğrenciler arasında yaşanan duygusal yakınlaşmaları denetlemeye kadar varmaktadır. Özellikle okul yöneticilerinin bu konudaki tavırlarının daha net olduğu da gözlemlenmektedir.

Zamana, toplumlara, kültürlere göre değişen cinsiyetle ilgili kalıplaşmış roller, çocuğa eğitim yoluyla yetişkinler tarafından model olarak benimsenir. Aile ve çevrede başlayan bu eğitim daha sonra örgün ve yaygın eğitim yoluyla da sürdürülür, beslenir, pekiştirilir. Bu kalıplaşmış rolleri benimseyen kız ve erkek çocukların bunların etkisinden kurtulamayıp bir yazgı gibi görüp varolanı sürdürme çabasına gitmektedir. Yetişkin olduklarında da tüm değerlendirmelerini bu ölçülere göre yapmakta ve özgür seçim hakkını kullanmayarak kendisini ifade edememektedir. Kadın erkek kavramları çerçevesinde sağlıklı olarak kalıplaşmış roller insanın kendi gerçeklik bütünlüğünü bozsa da kişiler bu duruma zaman zaman kızıp söylene de yine de, sıkı sıkı bu geleneksel alışkanlıklarına sarılma ihtiyacı duyup varolanı sürdürme çabasında olurlar. Bunun nedeni insanı belirleyen ve insan yaşamında çok önemli yer tutan “alışkanlıklar” zinciridir. Bize yüklenen rolleri tartışmayız, varolan alışkanlıkları sürdürmeyi tercih ederiz çoğu kez; çünkü bu kolay yoldur. Eskiye bozarak, yeniyeye alışmak hem zahmetli hem de zordur. Bize yüklenen rolleri tartışmadığımızda; ne kadarının farkındayız? Bu farkındalığımızla ne gibi tavırlar sergiliyoruz?

Bu soruyu, isterseniz öncelikle toplumda kadın, ailede anne, okulda öğretmen olan bizlere yani kendimize yöneltelim. Bizler, evde annelik rolümüzle birlikte, bireyin toplumsallaşma sürecinde en etkili kurumlar olan okullarda çalışıyoruz. Çocuğun aile ve çevresinde belirginleşen kadın erkek rollerini okullarda nasıl pekiştiriyoruz, besliyoruz, üretiyoruz, yaşatıyoruz

Eğitimin her hücrelerinde, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde öğretmenlerin ve öğrencilerin kendi aralarında bu cinsiyet ayrımcılığı yoğun bir biçimde yaşanmaktadır. Peki nasıl? Okullarda cinsiyet ayrımcılığını geliştiren sürdüren tutum ve davranış örnekleri kadın öğretmenler tarafından şöyle dile getiriliyor:

“Geçen yıl matematik öğretmeni bir kadın arkadaşı, erkek arkadaşıyla yanyana oturan bir kız öğrenciyi sınıfta yerinden kaldırdıktan sonra, kız öğrenciyi tüm ders

boyunca sınıfta tahtada ayakta bekletiyor. ‘dikkat çekmek istiyorsan böyle dikkat çek’ gibi söylemlerle daha da çok yıpratmaya çalışıyor.” (T.Dil.Ed.öğ.)

“Bir kız öğrenci okulun kantininde erkek arkadaşıyla sohbet ederken müdür tarafından çağrılıyor. Bir süre nasihat çekildikten sonra kız öğrencinin karşı çıkması üzerine ‘sen ancak erkeklerin mezesi olabilirsin’ biçiminde hakaretler ediliyor.” (Felsefe öğretmeni)

“Kılık kıyafet kontrollerinde saç, eteği tırnağı, varsa takıları ile en çok aşağılanan kız öğrencilerdir.” (Tarih ögr.)

“Sınıfta, düzen temizlik adına yapılacak işlerde kız ve erkek işbölümü hemen belirlenir. Bu anlamda öğretmenin kendine model alan öğrenci de aynı tür davranışları sergiler. İşin garibi kız öğrenciler tepki vermez, verilse bile akabinde bastırılır. Aynı işbölümü okul nöbetçisi öğrenciler için de geçerlidir. (İngilizce öğretmeni)

“Öğrencilerin ders dışında öğlen tatillerinde, kız öğrencilerin takip altına alınması zaman zaman çevre pastane tipi yerlerin öğretmenler tarafından kontrol edilmesi, öğrencilerin okul dışı etkinliklerinin denetlenmesi, zaman zaman disipline verilmeleri okullarda sıkça yaşanmaktadır.” (Anasınıfı öğretmeni)

“Lise 3. sınıfta iken arkadaşlarım tarafından sınıf başkanı seçildiğim halde ilgili müdür muavini ‘kız öğrenciden başkan mı olur?’ diyerek görevi erkek öğrenciye verdi.” (İngilizce öğretmeni)

“Bakıcıda olan bebeğim rahatsızlandığı için mazeret izni istediğimde okul müdürüm zorla izin verdi. Fakat ben odadan çıkarken yanındakilere ‘bu kadınlar niye öğretmen oluyor, oturup evde çocuklarına baksınlar, benim hanımım çalışmıyor, evde çocuklara bakıyor.’ dedi” (Fizik öğretmeni)

“Anasınıflarında genellikle kızlara kırmızı, pembe renk önlük, erkekler mavi renk önlük giydirilmektedir. Öğretmen tarafından, kızlar evcilik köşesine, erkekler daha çok araba ve erkek mesleği diye algılanan oyun ve oyuncaklara yönlendirilip teşvik edilmektedir. Kızlara ‘güzel kızım’, erkekler ‘akıllı oğlum’ gibi sözler farkında olmadan hep söylenmektedir. Zaman zaman bazı öğretmenler kız ve erkek öğrencileri birbirleri arasında yarıştırmakta ve ‘kızlar mı, erkekler mi daha güzel yapacak?’ gibi söylemlerde bulunmaktadır. (Anasınıfı öğretmeni)

“Bazı öğretmenler beden eğitimi dersinde kızları bir tarafta, erkekleri bir tarafta oynatmakta ve ayırmaktadır.” (Sınıf öğretmeni)

“Sınıflarda öğrenciler sıralarında kız kızla, erkek erkekle oturmakta, hatta bazı sınıflarda erkekler bir tarafta kızlar bir tarafta oturtulmuştur. Kız ve erkekler birbirine dokunmaktan korkar duruma getirilmektedir.” (Sınıf öğretmeni)

“Teneffüste öğretmenler çay getir götür işlerinin genellikle kızlara yaptırılmaktadır.” (Almanca öğretmeni)

“Öğretmen odalarında öğrencilerin durumları, başarıları konuşulurken, kızlar için (eğer lise sınıflarında iseler) ayrımsız hem erkek hem kadın öğretmenlerde ‘yakında kocaya gider, bundan başka bir şey olmaz’ bu aynı söylem yaşı genç kadın öğretmen ve

memur için de sakinmadan arkasından söylenir. En ilginç de öğretmen kurulu gibi ciddi toplantılar sırasında da öğrenciler adına bu söylemler kullanılır, ama tutanaklara geçmez. Daha da ilginç olanı konunun tarafı olan kadın öğretmenlerde bu konuşmaların önü kesilmez, üretilmesi engellenmez.” (İngilizce öğretmeni)

“Bazı öğretmen odalarında öğretmenler semaver ve çay makinesi ile demler, tabii ki hizmet kadınlara düşer. (Benim okulum bu açıdan istisna teşkil edebilir, çünkü çayı nöbetçi öğretmenler demler.)” (İngilizce öğretmeni)

“Gazete ve TV’den izlenen haberler tartışılırken taciz ve benzeri kadını aşağılayıcı durumlarda hep kadın suçlanır.” (İngilizce öğretmeni)

“Bir öğretmen arkadaş doğum sırasında bebeğine evde bakabilmek için ücretsiz izin almak istedi. Bu konuyu okul müdürü ile konuşurken, okul müdürü bu izni vermek istemediği için aynen arkadaşımı şu sözlerle aşağıladı: ‘Çocuğu doğururken bana mı sordun?’” (Türkçe öğretmeni)

“Teneffüslerde öğretmenler odasında haremlik-selamlık gibi erkekler bir tarafta, kadınlar bir tarafta otururlar. Cinsiyet ayrımcılığı konusunda bundan somut bir gösterge olamaz diye düşünüyorum.” (Sosyal Bilgiler öğretmeni)

“Doğum sonrası ücretsiz izin istediğimde izin hakkımı kullanmak yerine haftada otuz saat ders verdiler.” (İngilizce öğretmeni)

“Staj kursuna devam ederken dersimize ilçe şube müdürlerinden (erkek) biri geliyordu. Ders esnasında bir konuya sertçe karşı çıktığında “sen evde enişteye de böyle mi davranıyorsun?” diyerek sınıf içerisinde beni küçük düşürdü.” (Felsefe öğretmeni)

“Okul gezisi yapan bir Eğitim Sen’li kadın öğretmen bu geziler sırasında okulda sendika üyesi erkek arkadaşıyla sohbet ederken bir süre sonra ‘Nasıl bu işlere zaman ayırabildiği?’ gibi bir sorudan sonra, kadın arkadaşın boşanmış olduğunu ifade etmesi üzerine, erkek arkadaşın konuşma biçiminden oturmuş biçimine kadar bir farklılaşma yaşanmaya başlıyor. Bu yüzden sendikal alana döndüğümüzde de durumun çok da farklı olmadığını düşünüyorum. (Felsefe öğretmeni)

Okullarda cinsiyet ayrımcılığı üzerine yaşananları öğrenciler de kendi dillerinde şöyle ifade ediyorlar (Öğrencilerin cümleleri aynen alınmıştır):

“Okuldaki din öğretmenimiz kesinlikle kız ve erkek öğrencileri yanyana oturtmazdı. Gerekçe olarak da yanyana otururken erkeğin sıcaklığının kıza geçeceğini ve sonuç olarak kızın hamile kalacağını söylerdi.” (Esra)

“Bir kız öğrenci ile erkek öğrencinin gülüşüp şakalaşması üzerine kız öğrenci hemen uyarılar almaya başlıyor. Onun hakkında konuşmalar, yorumlar ve kötü gözle bakmak oluyor.” (Evrin)

“Toplumda kalıplaşmış bazı kurallar vardır: Öğretmenler de bu kuralların doğru olan kısmını değil de bu kuralları pekiştiriyor. Mutlaka duymuşsunuzdur; okulda bir kız ve bir erkek öğrenciyi beraber gören müdür yardımcısı kıza bakirelik testi yaptırıyor. Kız namussuzlukla suçlanırken, erkeğe, erkek olduğu için hiç bir şey olmuyor. Bunu yapan bir eğitimci, eğitilmemiş ama eğitmeye çalışan bir insan. Az önce de belirttiğim

gibi toplumun belirlediği kalıplaşmış kurallar doğru veya yanlış; bunlar sırf kural olduğu için öğretmenler bunu pekiştiriyor, doğru olduğu için değil.” (Şafak)

“Öğretmenler sizi çok kolay yargırlar: okulda da yakın bir erkek arkadaşım var. Sürekli birlikteyiz. Öğretmenler hiç bir zaman ona gidişte bu konuyla ilgili bir şey söylemiyorlar; ama beni onun koluna girmiş olarak gördüklerinde saatlerce karşıma geçip nutuk çektiler. Velimi çağırdılar. Onunla çıkmıyoruz ama çok yakınız, bu yüzden öğretmenler bizi beraber gördüğünde bir sürü yakıştırmalar yapıyorlar ve olayları kafalarına göre yorumlayıp beni suçluyorlar. O erkek olduğu için söyleyen yok. Ama bir kız, kız olduğu için her zaman suçlanıyor.” (Kardelen)

“Her şeyden önce ailemde bana nasıl oturup, nasıl kalkacağım öğretildi. Ailem bu konuda en yararlı bilgileri verdi. Fakat okulda bu olaylar biraz saptırılıyor. Aslında kız erkek ayırımına geliyor. Kızlar her zaman derli toplu, tezim, eve bağlı olarak tanımladılar. Erkeklerin yaptığı çoğu şeyi yapamazlar denildi.” (Özgür)

“Erkek öğretmenlerle, hiç bir zaman böyle sorunlarım olmadı, özellikle kadın öğretmenler bu tip şeylere çok karışıyorlar; erkek arkadaşımızla olan ilişkilerimize, giyimimize, her şeyimize kadın öğretmenler karışıyor. Bunu yapmak yerine kalıpların dışına çıkıp doğru olanı öğretmeye çalışsalar eminim ki çok daha başarılı olurlar. Çünkü bu tip baskılar ters tepki yaratıyor.

Bir kızla bir erkek kavga ettiğinde kıza: “Sen kızsın biraz ağır olman gerekiyor!” denilirken erkek, erkek olduğu için yine suçsuz oluyor.” (Özlem)

“Bir matematik öğretmenimiz vardı. Derste devamlı kızlarla uğraşırdı. Saçı boyalı, permalı olan kızların notunu düşürürdü. Ders dışındayken sakız çiğnememize bile karşı gelirdi. Neymiş bunu fahişe kadınlar çiğnermiş. Ama erkeklere karışılmazdı.

“Geçen sene okulumuzun düzenlediği tiyatrodaki, giydiğimiz elbiselerimize öğretmenlerimiz karıştılar. Çünkü, Ankara valisi dindar biriymiş de o yüzden istediğimiz gibi bir program olmadı.” (İlgın)

“Haftanın belirli günlerinde hocalar sınıfa bir baskın düzenleyip tırnak kontrolü yaparlar, sigara ararlar. Erkeklerin cebinde sigara bulurlarsa görmezlikten gelirlerdi. Bir kız aynı şeyi yaptığında disiplin cezası alırlardı. Hatta saçları kısıcak olan kızlara (ben) uzatma önerilirdi.

Bir arkadaşımın bir anısı vardı. Eteği diz üstündeydi. Hocası ona şöyle demişti: “Ben sizi çıplak hayal edebilirim. Neden eteklerinizi kısaltıyorsunuz?” (Ayşe)

“İlkokul 3’e gidiyordum. Bir arkadaşla şakalaşıyorduk. Kalem kutuyu eline attım ve eli acayip derecede kanadı. Hoca geldi. “Ne oldu?” dedi olayı anlattım. Beni tekme tokat dövdü. Kafamı tahtaya vurdu. “Sen ne lanet çocuksun, Allah senin belanı versin!” dedi. Yarım saat sonra: “Sen çok cici kızsın. Sana bunları yakıştıramıyorum. Kız dediğin senin gibi hanım hanımcık olur.” dedi. Ondan sonra “Senin yaptığını erkek çocuklar yapmaz.” dedi. (Figen)

“Nedense toplum içinde, bir ortamda kızların fazla konuşmamları, hanım hanımcık yerlerinde oturmaları ve olaylara hiçbir yorum getirmemeleri bekleniyor. Bu

çok saçma ve yanlış. Sanırım bunun nedeni erkeklerin kızların kendilerinden üstün olmalarını istememeli, kafalarında çok fazla her şey karışmayan kendilerinde daha düşük kültür seviyesine sahip bir kız imajı oluşturmaları.” (Ebru)

Meslek liselerinde görev yapan bir rehber öğretmen de cinsiyetçi bakış açısı konusunda şöyle yorum yapmaktadır:

“Toplumumuzda kadın, uysal, tepkilerini geleneksel bakış içerisinde açıkça ifade etmeyen, hoşgörülü olmak zorunda olan, kendini her zaman erkeğinin arkasında, geri planda gören bireydir. Hatta birey olarak bile görülmez. Erkeğin yardımcısı olarak kalır.

Okulda erkek kadın öğretmenlerin, erkek ve kız öğrenciden beklentileri, bu geleneksel rollerle çok uzlaşır, beklentileri biçimlendirir, yön verir. Sınıf içinde dinleyen, az konuşan, kılık kıyafetiyle hanım hanımcık ders dinleyen kız öğrenci iyi öğrencidir. Kız öğrenci iyi çalışmak zorundadır. Yaşdaş erkeklerden hoşlanmamak, hoşlanıyorsa bunu belli etmemek zorundadır. Belli etmesi onun gelecekte “nasıl bir kadın” olacağı konusunda olumsuz düşünce için bir adımdır.

Erkek öğretmen için de, kadın öğretmen için de kız öğrenci uyumlu (bu uyum tartışılması gereken bir uyumdur), tertipli olması gereken, iyi çalışması gereken öğrencidir ve bu davranışlar, durum pekiştirilir. Kız öğrenci sessiz ve iyi çalışır. ‘Aferin’ diye saçı okşanır. O sınıfın temizliği kız öğrenciye yaptırılır, aferin alır. Hatta bazen erkek öğrencilerin haşarılıklarının denetlenmesi de kız öğrencilerden beklenir çünkü kız öğrenci, öğrenciliğini yaşamamalıdır.

Bir başka boyut da kadın öğretmenlerin farkında olmadan kız öğrencilerine yaptıkları baskıdır. Kadın öğretmen, erkek arkadaşı ile okul çıkışı, okul bahçesinin dışında oturup sohbet eden, belki biraz da bunun dışında masumane yaş dönemlerinin özelliği gereği flört eden kız öğrenciyi hemen oracıkta aşağılar; tehdit eder, ertesi gün de disiplin kuruluna verir. Bu anlamda, kararları yargılar; ama aynı kadın öğretmen kendi sınıf içinde kendine yılan, iltifat eden erkek öğrenciye de saçını okşayarak, yüksek not vererek ödüllendirir. Bu kadın öğretmen bir anne olarak da aynı yaştaki oğlunun yaşdaş kızlarla arkadaşlık etmesinin öğretmenler odasında bir övgü aracı olarak kullanır. Fakat kendinin bu konudaki iç çelişmesini hiç dışa yansıtmaz.

Kadın, geleneksel bilgi ile ayrılmış bölümünde yaşamalıdır, ben öyle yaşadım, kızım da öyle yaşasın ister.

Erkek öğretmenler de annelerinin-babalarından çektiklerini bilirler, kendileri eşlerine çektirirler, kızlarını ve kız öğrencilerini de aynı sıkıntıları çekme potansiyeline sahip olarak götür ve bu rolleri pekiştirirler. Çünkü bu onlar için en kolaydır. Kadının zeka gücünü, beyin gücünü, düşünme gücünü görmezlikten gelme, onları birey olarak kabul etmeme geleneksel belirginliğe sahip, kadın ve erkek kimlikleri ile çatışır. Kadın ve erkek öğretmenlerin birey olarak kendileriyle sorunları vardır çünkü.”

Eğitime ve bilinçliliğin geliştirilmesine duyulan gereksinme kadın haklarının savunuculuğunun en önemli boyutudur. Sendikalar, diğer kurum ve kuruluşlar kadın eğitimine önem vermeli kişilik gelişimi için fırsat eşitliği istemeli ve onları siyasal yaşamın içine çekmelidir.

Aksi takdirde, süreğen cinsiyete dayalı antidemokratik koşullar kuşaktan kuşağa, hem de kadın eliyle taşınacaktır.

İşte bu noktada kadın öğretmenlerin işlevi ve sorumluluğu bir kat daha artmaktadır. Toplumda kadın, ailede anne, okulda öğretmen olarak üstlendikleri çok yönlü sorumlulukların belki kendileri bile bilincinde değiller.

Burada eğitim rolü üstlenmiş kadın öğretmenlerin aslında kendilerinden beklenen eğitime muhtaç olmaları önemli bir paradoksal olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca kadınların kendi sendikalarına aktif olarak katılımının azlığı, gerek sendikal eğitim etkinliklerinde, gerekse yönetimde aktif rol alamamış olmaları, eğitim gereksinmesi gerçeğinin çok çarpıcı bir biçimde ifade etmektedir. Öğretmenleri yeniden ilkökul sıralarına oturtmak olanaksızdır. Ancak, aşılamayacak gibi görünen bu kısır döngüden çıkış sendika içi eğitimin iyi planlanması ve uygulanması ile gerçekleşebilir.

Sonraki adım, sendikasında cinsiyet ayrımcılığını bizzat aşmış öğretmenlerin, öğrencilerini eşit, dayanışmacı, demokratik ilişkiler kurabilen bireyler olarak yetiştirebilmeleridir.

Kadınların sendikal yaşamda yerlerinin almaları yalnızca kadınları ilgilendiren bir nedenle değil, tüm toplumsal güçlerin ve kesimlerin temsilini gerektiren demokrasinin gelişmesi açısından da bir sorumluluktur.

Demokrasi söylemde kalıp yaşama geçirilmediği için toplumsal gruplar arasındaki eşitsizlikler farklı biçimlerde ortaya çıkmakta, bunun sonucu olarak cinsiyet açısından yansız olmayan egemen kültür doğrudan kadının yaşamı üzerinde kurduğu deneyimlerle kendini yeniden üretmektedir.

3. YÜKSEK ÖĞRETİMDE CİNSİYETÇİ BAKIŞ AÇISI

Kadınlar sağlık bilimlerinde %39, hukukta ise %35 oranında yer almaktadır. Bu oranlar göstermektedir ki sağlık birimleri ve hukuk gibi toplumsal prestij ve maddi kaynaklar açısından toplumca görece olumlu alanlarda, kızların eğitim görme oranı yüksek olsa da erkeklerle eşit değildir. Bu alanlarda eşit olmayan kız öğrenci katılımları doğaldır ki, kadınların geleceğinin toplumsal yapı içindeki konumlarını da genelde olumsuz etkileyecektir. Bu arada gözlenen olguyu kadınlar açısından daha da endişelendirici yapan gerçek, toplumsal getirisi (maddi ve manevi) fazla olan olaylarda kadın erkek dağılımının eşitlenmesi konusunda karşılaşılan olumsuz rekabet koşulları ve cinsiyetçilik davranışları olmaktadır.

Başka bir deyişle kadınların prestijli ve ödülleri yüksek olduğu alanlardaki sayıları az iken koruyucu ve teşvik edici kamu politikalarından ve destekleyici sayılabilecek kültürel değerlerden yararlanabilseler de bu tür politika ve değerlerin kurumsallaşmadığı toplumsal ortamlarda, varlıkları büyüdükçe cinsiyete dayalı engelleme ve ayrımcı uygulamalarla giderek artan boyutlarda karşılaşmaktadırlar. Sağlık bilimleri ve hukuk gibi alanların iç yapılarına ve alt dalları arasındaki dağılımlara bakıldığında Türkiye'de rekabetin yoğun olduğu bu okullarda kız erkek öğrenci dağılımlarında kızlar aleyhine bariz bir şekilde artan eşitsizlikleri saptamak mümkündür.

Sağlık birimlerinde kızların hemşirelikteki yoğunluğu ya da tıpta ihtisas alanları itibarı ile kadına uygun diye nitelenecek alanlarda (örneğin pediatri) fazla, buna karşın çok daha prestijli ve kazançlı olan dallarda görece az bulunmaları ayrımcılığın örneğidir. Yüksek oranda kadın doktorun jinekoloji ihtisası yapmasına karşın, büyük ve prestijli üniversite hastanelerinde "jinekoloji" dalında kadın araştırma görevlilerin görece azlığı yukarıda sözü edilen caydırıcı, engelleyici, cinsiyetçi tutumların varlığına işaret eder.

Doktora için cinsiyete dayalı ayrımcılık uzmanlık dalı seçerken başlamaktadır. Her ne kadar TUS Sınavı bu ayrımcılığı bir ölçüde kırsa da bazı öğretim üyelerinin veya bölümlerin daha önce de belirtildiği gibi kadın asistanı tercih etmedikleri veya kabul etmekte zorlandıkları belirlenmiştir.

Örneğin bu konuda öğrenciler şunları söylemektedir:

"Kadınlar TUS'la her dala girebiliyor, ama hoca istemiyorsa en angarya işleri verebilir."

"Beyin cerrahisine TUS'la bir bayan girmiş. Hoca ateş püskürüyormuş: Bunun burada ne işi var? Ben bu kızı istemem. Onu öyle bir hale koyarım ki iki günde gider, diye... Düşününüz ki bu hoca aynı zamanda başhekim, bir kadının kendi bölümünde, beyinde başarılı olmasını kabul edemiyor. Şimdi kız kara kara düşünüyor."

Tıp alanından TUS'tan sonra kadınlar istedikleri uzmanlık alanını seçebilecek gibi görünseler de genel eğilim hâlâ kadınları bazı uzmanlık alanlarından uzak tutmaktadır. Bu alanların da, ortopedi, üroloji ve cerrahi gibi ameliyat yoğun, bu nedenle fazla para kazanılan alanlar olduğu gözönüne alınırsa, kadınların doktor olması kabul görse de çok para kazanılabilecek alanlara girmelerinin istenmediğini düşünebiliriz.

Jinekoloji gibi, kadın hastalara hizmet verilen bölümlerde bile uzman doktor yetişmekte ancak asistan olarak alınan doktorların akademik olarak ilerlemeleri bazı tıp fakültelerinde halen engellenmektedir. Örneğin; Çapa Tıp Fakültesi Kadın Doğum Bölümü'nde 40 doktor arasında sadece bir kadın profesör bulunmaktadır.**

Türkiye'de yüksek öğrenim yapan kız öğrenciler açısından durum değerlendirildiğinde cinsiyete dayalı bir ayrışma ve katmanlaşmanın var olduğu yadsınmaz. Kadınlar belirli mesleki alanlarda yoğunlaşsalar bile, akademik anlamda cinsiyete dayalı bir tabakalaşmayı engelleyememektedirler.

Yüksek öğretimde cinsiyete dayalı tabakalaşma Türkiye'ye özgü bir durum değilse de batı toplumlarında bunun değiştirilmesi için yoğun ve bilinçli çabalar söz konusu olurken Türkiye'de bu durumun bilincinde olunması ya da üzerinde durulması henüz söz konusu değildir.

Türkiye'de cinsiyetçi eğitim, pratiğinde de yaşanmakta olmasına rağmen süregelen eğitim politikalarıyla her alanda olduğu gibi nicel değişimlerle yetinilmekte, nitel dönüşüm ikinci planda bırakılmaktadır.

** Alfa Pazar Araştırma ve Danışmanlık Ltd. Şti adına. Nur Bekata Mardin ve Ayşe Mutaf Tulun, *Sağlık Sektöründe Kadınlara Yönelik Turum ve Davranışlar, Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık*, Şubat 1996

Eğitimin kademelerinde oranlarını verdiğimiz kadınların yüksek öğretim kademelerinde oranlarının düştüğünü biliyoruz. Maliyeti yüksek olan yüksek öğretimde kız çocuklarının okutulmasındansa erkek çocukların okutulması tercih edilmekte olanaklar erkek çocuğun yüksek öğrenimine kanalize edilmektedir.

Eğitimdeki bu ayrımcılık sonucunda, kızlar için evlilik, yaşamlarını idame ettirmenin bir yolu olmakta ve kadının geçimini sağlamakla yükümlü olan erkeğin malı olarak düşünülmesi geleneği kırılamamaktadır.

Pek çok ülkede olduğu gibi kadına karşı sürdürülen ayrımcılık kadını karar mekanizmalarında görmenin önüne set çekmekte, kadının geleceğinin toplumsal yapısı içindeki konumunu da olumsuz etkilemektedir.

4) TALEPLERİMİZ

Eğitimin bir bütün olarak yeniden yapılandırılması, eğitimin cinsiyetçi yanının da gözler önüne serilmesini ve sorgulanmasını gerekli kılar.

Demokrasinin temeli eşitlik ve özgürlüktür. Demokratik bir eğitim, demokratik bir toplum, her alanda olduğu gibi cinsler arasında var olan eşitsizliğin de ortadan kaldırılması için çalışır. Çünkü şekli ne olursa olsun, eğitim günümüzde hâlâ oldukça sık bir biçimde kültürel kalıplar ve cinslere göre davranışlara yardım etmektedir ve bu nedenle kadın ve erkek arasında var olan eşitsizliğe hizmet etmektedir. Cinsiyetçi toplumun bir parçası olarak varolan okullarda çoğunlukla, kadınların geleneksel rollerinin değiştirilmesi yönünde herhangi bir çaba gösterilmemektedir.

Bunun için; **eğitim sisteminde, bir bütün olarak toplumda** bu eşitsizliği ortadan kaldırmaya yönelik harekete geçme zorunluluğu ortadadır.

a. Genel

Genel önlemler başlığı altında varolan toplumsal ve siyasal kültür çerçevesinde, hem toplum hem de kadınlarca paylaşılan geleneksel değer yargılarının ve tutumların değişmesine yönelik önlemler yer almaktadır.

1. Eğitimde fırsat eşitliği yaratılmalı 11 yıllık kesintisiz eğitime hemen geçilmelidir.
2. Çocukların tüm eğitim kuruluşlarına, eğitim kurumlarına serbestçe ve parasız olarak kabul edilmeleri sağlanmalıdır.
3. Cins ayrımcılığına göre şekillenmiş okullarda da karma eğitime geçilmelidir.
4. Örgün ve yaygın eğitim sürecinde cinsiyet ayrımcılığını pekiştiren uygulamalar saptanmalı ve uygulamadan kaldırılmalıdır.
5. İlköğretimden başlamak üzere eğitim sürecinin tüm aşamalarında demokrasi, insan hakları ve kadın hakları konuları birbiriyle bağlantılı olarak işlenmelidir.
6. Tutumları ve değer yargıları değiştirme açısından eğitimin yanısıra kitle iletişim araçlarının oynayacağı rol yadsınamaz. Eşitlikçi rol ve tutumların benimsenmesi için görsel ve yazılı medya teşvik edilmelidir. Bu mesleklere erkek öğrencilerin yönlendirilmesi desteklenmeli. Kız öğrenciler için, erkek meslekleri

alanında yer alabilmeleri için destekleyici önlemler alınmalıdır (Kota, burs, eğitim yardımı vb.).

7. Kadınları geleneksel kadın rollerinin uzantısı olan sekreterlik, hemşirelik, öğretmenlik gibi mesleklere yönelen toplumsal baskı ve yönlendirmeler ortadan kaldırılmalıdır.

8. Kadınların eğitime etkin katılımını önleyen ekonomik, kültürel, dinsel, dilsel, bölgesel vb. engeller kaldırılmalıdır.

9. Kadınların yönetim kademelerinde yer alabilmelerinin önündeki engeller kaldırılmalı, pozitif tedbirler alınmalıdır.

10. Eğitimcilerin çalıştığı tüm işyerlerinde (bir tek kadın olmasa bile) doktoru, hemşiresi, pedagoğu, uzman ve deneyimli bakıcıları olan, sağlık kurallarına ve çocuk gelişimine uygun koşullarda okul öncesi kurumlar, gündüz bakımevleriyle çocuk kulüpleri açılmalıdır.

11. Hamileliğin başından itibaren doğum izinleri, “istenildiğinde kullanılmak üzere” bir yıl ve ücretli olmalıdır. Doğum sonrası izinden isteğe göre baba da dönüşümlü olarak yararlandırılmalıdır.

Bu bölümde kadının güçlendirilmesi, etkinlik alanının genişletilmesi ve eşit fırsat ve olanaklardan yararlanmalarının sağlanması için, eğitim alanında uygulanarak öncelikleri ve somut hedefleri belirlemeye çalıştık.

b. Öneriler

I. Ders Programları Ders Araç ve Gereçleri

Eğitimin program, kitap ve iletilerinin cinsiyete dayalı kalıp ve yargılardan arındırılması, kadınların kamusal yaşama, erkeklerin aile ve ev yaşamına etkin katılımını gösteren örneklerin eğitim programlarında vurgulanması, aile içi rol, işlev ve sorumluluk dağılımından bireylere daha esnek yaklaşım ve tutumlar kazandırma amacının tüm örgün ve yaygın eğitim programlarının hazırlanmasında göz önüne alınması.

- Ders kitaplarında ailedeki bireylerin rolleri anlatılırken, kadının ikinci cins olarak gösteren anlatım ve resimlemeler çıkartılmalı, eşit paylaşılan bireyler olarak gösterilmelidir.
- Ders kitaplarında ve kitle iletişim araçlarında kadınların “cinsel bir nesne, akılsız, zayıf ve duygusal olarak savunmasız biri” şeklinde tanıtılmasına son verilmelidir.
- Ders kitaplarına -özellikle- psikoloji ve sosyoloji kadının evrimi ile ilgili bölümler konmalıdır.
- Eğitim süreciyle bağlantılı olarak ders kitaplarından kadınsı ve erkeksi meslek ayrımını pekiştiren örnekler çıkartılmalıdır.
- Kadınlarla ilgili veriler, belgeler araştırma ve çalışmalar geliştirilmeli, yaygınlaştırılması yüksek öğrenim programları kapsamına alınmalıdır.

- Cinsiyetçi rol dağılımının sorgulandığı ve kadın haklarından nasıl yararlanmak gerektiğini gösteren dersler ortaöğretimde ve yüksek okullarda yer almalıdır.
- Beden eğitimi ve spor derslerinde cinsiyetçi rol kalıplarını kıran uygulamalara gidilmelidir.
- Okullarda, sınıflarda ve programlarda cinslerin birbirinin karşısı değil, tersine birbirlerini bütünüleyen ve tamamlayan varlıklar olduğu öne çıkartılmalıdır.
- Masal ve öykü kitapları cinsiyetçi bakış açısından arındırılmalıdır.
- Okul öncesinden başlayarak tüm kademelerde cinsel eğitim ders programlarında yer almalıdır. Bu dersler konunun eğitimini almış uzmanlar tarafından verilmelidir.
- Eğitim öğretim yılının başında okullara, cinsiyetçi eğitimi anlatan el ilanları ve broşürler gönderilmeli, cins ayrımcılığının teşhiri amaçlı afişleme yapılmalıdır.
- Eğitim Bakanlığının yapılanması içerisinde ders programlarının ve ders kitaplarının yazımı ve denetlenmesi için oluşturulan kurullarda, sendika kadın organı temsilcileri de bulunmalıdır.

II. Öğretmenin Değişim

“Kadın sorunlarına duyarlı” ve “cinsiyetçi olmayan bakış açısından” konulara yaklaşan materyalin eğitim programlarına özümsemesi için bu doğrultudaki hizmetiçi eğitime ve özellikle öğretmenlik formasyonu programlarına ağırlık verilmelidir.

- Cinsiyetçi olmayan bakış açısına sahip öğretmenlerin yetiştirilmesi, öğretmenin bilinç ve tavır anlamında değişimi için öğretmenlik formasyonu programlarından ve hizmetiçi eğitimde toplumsal cinsiyete ilişkin dersler verilmelidir. Bu alanda ders verecek eğitimciler ise konunun uzmanı olmalı ve bu alanda çalışmalıdır (Üniversitelerin Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezleri ile ilişki kurulabilir).
- Geleceğin ve bugünün öğretmenleri sorunların süregiden eşitsiz kadın ve erkek davranışından kaynaklandığının bilincine vardırılması, özelde de kendi öğrencilerinde davranış ve tutum değişimine yol açacak görüş ve tutumları öne çıkarmaları konusunda yöreklendirilmelidir.
- Cinsiyetçi yaklaşımı reddeden, demokratik tutum ve davranışları destekleyen etkin eğitim yöntemleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan personel karma olmalıdır.
- Okul öncesi eğitimde “anaokulu, anasınıf” gibi adlandırmalar kaldırılmalıdır.

III. Öğrencide Değişim

- Okullardaki kız ve erkek öğrencilerin ayrı giriş kapıları, ayrı sınıfları, ayır sıraları ortadan kaldırılmalıdır.
- Kadın ve erkek öğrencilerin -özellikle de yurtlarda kalan kadın öğrencilerin- özel yaşamlarını düzenleyen disiplin yönetmelikleri şu anda var olan bekaret kontrolüne ilişkin maddeler derhal kaldırılmalıdır.

- Kız çocuklarının burs, kredi, yurt, barınma, sanat ve beden eğitimi olanaklarından yararlanmaları özel kotalarla sağlanmalıdır.
- Eğitimin her düzeyinde okul öncesi eğitimden üniversiteye kadar erkek ve kızlar için ayrımsız giriş hakkı tanınmalıdır.
- Kız öğrencilerin herhangi bir eğitim kurumunu bitirmeden okuldan ayrılmalarını veya bir üst eğitim kurumuna devamlarını engelleyici durumlar saptanarak giderilmelidir.
- Kız öğrencilerin eğitimden yararlanmasındaki bölgesel eşitsizlikler giderilmelidir.
- Kız öğrenciler için ekonomik kalkınma, kamu yönetimi iş idaresi, maliye, işçi işveren ilişkileri gibi alanlarda, mühendislik bilimleri ve teknik alanlarda özel programlar ve burslar sağlanmalıdır.
- Kız öğrencileri yöneticilikle ilgili konulara yöneltmek, her alanda etkin olmaya hazırlamak üzere özel danışma hizmetleri verilmelidir.
- Okullardan bu konunun uygulamaların takipçisi bir yapılanma (öğretmen ve öğrencilerden oluşan koordinatörlük) oluşturulmalıdır.

B. YAYGIN EĞİTİM

Yaygın eğitimde erkek katılımını da aşan düzeyde kadın katılımı vardır. 1991-1992 öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı yaygın eğitim kurumlarında kayıtlı 1.434.249 kursiyerin %59.80'i kadındır. Yaygın eğitim kurumlarından kadın oranının yüksekliği halk eğitim merkezlerinde ev kadınlığı görevlerine veya ek gelir getirisi becerilere yönelik kurslara katılımdan kaynaklanmaktadır. Genellikle meslek eğitim programı uygulayan özel kurslardaki 227.789 kursiyerin %77.3'ü, çıraklık eğitim merkezlerindeki 190.598 kursiyerin %98.08'i erkektir. Bu da yaygın eğitimin meslek eğitim olanaklarından kadınların erkeklerle eşit olarak yararlanmadığını göstermektedir.

Görüldüğü gibi yaygın eğitimin şu anki yapısı kadının geleneksel rollerini yeniden üreten ve pekiştiren bir durumdadır.

1. HALK EĞİTİM KURUMLARI *

Ayrımcılığın yaşandığı bir başka yaygın eğitim kurumu da halk eğitim kurumlarıdır. Eğitim, çağımızda okulla sınırlı değil, örgün eğitimden geçmiş olsun olmasın bütün yetişkinlere yönetilmiş bir eylemdir. Çünkü eğitim, yaşam boyu süren bir süreç olarak kabul edilmekte ve kitle eğitimi, sosyal eğitim, temel eğitim adları altında yetişkinlere yönelmiş sistemli eğitim çalışmalarına da halk eğitimi adı verilmektedir. Halk eğitimi; geri kalmış, gelişmekte olan ülkelerde örgün eğitimden yararlanamamış yetişkinler için okul yerine geçmektedir. Aynı zamanda örgün eğitimden geçmiş olanlara da bilim ve teknik ilerlemelerinin sonucu artan, giderek değişen bilgileri, yenilikleri

* Bu bölüm Diyarbakır Kadın Komisyonu tarafından hazırlanmıştır

götürmekte, kişilerin uzmanlıklarını geliştirip bir yanıyla da okul sonrası eğitim fırsatı tanımaktadır.

Halk eğitimi okul eğitiminden ayrı ama onun zorunlu tamamlayıcısı ve yetişkinlerin yaşamına bütün yönleriyle seslenen sağlıksal, sanatsal, düşünsel, mesleki, sorunlara değin alanları kapsayan bir eğitimidir. Ve bu eğitim kadın erkek farkı gözetilmeden gerçekleştirilmelidir.

Halk eğitiminin dünyada yaşama geçirilmesinin bir amacı vardır. Halk eğitimi sanayileşme, ulaşım ve kentleşme gibi etkinlikler sonucu ortaya çıkan toplumsal değişme süreci içinde; halkta değişme, gelişme isteği yaratılmasında, değişmenin doğaüstü güçlerin değil kendisinin elinde olduğuna inandırılmasında, kendi sorunlarını çözmek üzere üretkenliği ve girişkenliği ele alıp örgütlenmesinde yol gösterici, değişmeyi hızlandırıcı etkide bulunabilme rolü oynaması hedeflenmektedir.

Kuruluş yıllarında halk evleri ve halk odaları adı altında köylerde kurulan ve halkı eğitmeyi amaçlayan çalışmalar buraların kapatılmasıyla sonuçlanmış, 1951 sonrası köylerde kurulan halk okuma odaları ilçelerde halk eğitim merkezleri ve dörder ay süreli çalışmalarla yetişkinlere okuma yazma ve temel bilgileri kazandıracak "halk dershaneleri" açılmıştır. 1970'te köylerdeki halk eğitim "okuma odalarının" adları "eğitim odaları" olarak değiştirilmiş, daha verimli çalışma sağlayacak programlar için yeni bir halk eğitim kanun tasarısı hazırlanmış, Halk Eğitim Enstitüsü'nün kurulması kararlaştırılmıştır.

Günümüz koşullarında ise halk eğitim merkezleri belirli aralıklarla okuma yazma, biçki dikiş, nakış, çiçekçilik, örgü, makreme, boyama, yemek pişirme vb. kursları açmaktadır. Bu kursların içeriğinden de anlaşılacağı üzere hedef kitlesi kadınlar ve genç kızlardır. Kadınlar gerçek anlamda bir halk eğitimine tabi tutulmamakta, el becerilerini geliştirme yönlü çalışmalar yaptırılmaktadır. Son derece marjinal olan bu işler kadını ev-çocuk-eş üçgeninden alıp, tekrar dört duvar arasına hapsedmektedir. Zaten tarihsel görevleri arasında olan ve çocukluk yıllarından beri yapmaya mahkum olduğu işleri tekrar uzmanlaşma kandırmacası uğruna yapmaya zorlanmaktadır. Ailelerin de kızlarını bu kurslara göndermekteki amacı çeyizini hazırlamasıdır. Kadın evde de bu kurslarda da evin içine kapanmakta dış dünya ile tüm bağlarını koparmakta, sosyal ve siyasal alanda bir varlık olarak katılımcı olabileceği tüm sosyal alanları kaybetmektedir.

Okuma yazma öğretmek için açılan kurslarla kadınlarımız ve genç kızlarımız ilerlemiş yaşlarında zorunluluk haline getirilen ve kısa süreli açılan okuma yazma kurslarında kendilerini geliştirememekte, okuma yazma öğrenememekte ama kurs sonucu ellerine birer belge sıkıştırılmaktadır. Türkiye'de okuryazar olduğu söylenen %69 oranındaki kadının en az %10'nun bu koşullarda okuryazar olduğu bilinmektedir. Bu okuma yazma kursları Avrupa Topluluğu'na girememe kaygılarını taşıyan Türkiye'nin bir senaryosudur.

Halk eğitim merkezleri en ücra yerleşim birimlerine kadar, geçmiş yıllarda 7-8 ay süreli kurslar açmaktayken, 5 Nisan kararlarından sonra politik kaygılar nedeniyle

kadınlar3-4 ay süreli ve sosyal güvenceden yoksun olarak çalıştırılmakta. kadının emeği bir kez daha sömürülmektedir.

1997 Yılı Mardin, Siirt illerinin pilot bölge seçilerek, genç kız ve kadınlara, okuma yazma, biçki dikiş, halı dokuma, çiçekçilik, sağlık kurslarının verildiği "Çok Amaçlı Toplama Merkezlerinin" (ÇATOM) amacı da yine kadınları ev köleliğine hazırlamaktır. Bu projenin yaygınlaştırılacağı düşünüldüğünde ürettiklerini pazarlama ve gelir elde etme olanağı bulamayacak olan kadınlar günübirlik politikaların bir kez daha kurbanı olmakla yüz yüze kalmaktadırlar. Açılan okuma yazma kurslarında ise kadınlar kendi anadillerini kullanamamaktadırlar. Bu kurslar bu yönüyle Kürt kadınlarının ve Kürt halkının asimilasyonu politikalarına hizmet etmektedir.

Kadınlara yönelik marjinal el becerileri kazandırmayı hedefleyen bu kursları erkekler için açılanları da neredeyse yok denecek kadar azdır.

Kız meslek liseleri, halk eğitim merkezleri aracılığıyla açılan kurslar ve ÇATOM, içerikte aynı işlevlerle donatılmış, teknoloji çağının gereklerine uygun eğitim vermeyen ve cinsiyetçiliği körükleyen eğitim yuvalarıdır.

Halka karşı güçlerin iktidarda olduğu günümüzde bir de televizyonlar aracılığı ile kadınların bilinci saptırılmakta, oyalanmakta. giderek uyutulmakta ve kadın kitlesi gericileştirilmektedir.

Türkiye’de bilinçli olarak kadının çarpık ve cinsiyetçi eğitiminin bir parçası haline getirilen televizyonlarda da kadına yönelik eğitim es geçilmekte veya çarpıtılarak verilmektedir. Sürekli çile çekmeye mahkum edilen. ezilen, dayak yiyen, ağlayan çocukları ve eşi arasında sıkışıp kalmış, mutfağın, çocuk ve yatak odasının zorunlu mimarı konumunu yaşayan kadınların yer aldığı dizilerin, bizlere aile dizileri olarak algılatılması kadının bir kez daha beyninin uyuşturulması anlamını taşımakta dizilerdeki kahramanlardan daha az acı çekiyorsa haline şükretmesi gerektiği mesajları verilmektedir. Yerli dizi filmlerde erkekleri içki içen, kumar oynayan, dayak atan bir durumda kadınlara izleten; devletin tekelinde olan televizyonlar, sistemi değil de kadını ezen, kişiliksizleştiren, edilgenleştiren olarak erkeği karşımıza çıkarmaktadır. Çalışma yaşamının dışında kalan ezici çoğunluktaki kadınlar, evlerinin dört duvarı arasında beyni uyuşturulmaya mahkum edilmektedirler.

Kadın erkek eşitsizliğin toplumsal ve ekonomik yaşamın çeşitli alanlarında sürdürüldüğü günümüzde, kadına her şey yazgı olarak algılatılmaktadır.

Türkiye’nin hemen hemen her tarafında yaygınlaştırılan halk eğitim merkezleri ile genç kızlarımız, her yaştan kadınlarımız yine cinsiyetçi bakış açısıyla ve sözde bir eğitime tabi tutulmaktadırlar.

TALEPLERİMİZ

Yaşam boyu eğitim ilkesinden yola çıkarak yaygın eğitim kurumları var olmalıdır. Ancak;

- Bu eğitim kurumları geleneksel rol kalıplarını kıran, parasız, bireyi özgürleştiren bir eğitim olmalıdır.

- Öğrenimi gelir sağlayıcı etkinliklerle kaynaştıran üretime ve istihdama yönelik yenilikçi programlar ve kurslar, okulu bırakmış ya da hiç okula gitmemiş kadınlara yönelik olarak uygulanmalı, uygulama merkez-yerel yönetim işbirliğiyle sağlanmalıdır.
- Kadınları yalnızca eş-anne-ev kadını-nesne olarak belirleyen medya iletileri ayıklanarak birey ve insan olarak gereksinimleri, gelişme gizil güçleri ve olanakları yaygın eğitim içine alınmalıdır.
- Yetişkin kadınların eğitim istemlerinin güçlendirilmesi için onların gerçek gereksinimlerine dayalı sorunlarına yanıt verecek; sağlık, beslenme ve ekonomik becerilerde yoğunlaşan programlar desteklenmeli ve bu amaçla televizyonda özel bir kadın eğitimi kanalı oluşturulmalıdır.
- Kadınlar arası okumaz-yazmazlığın tümüyle yok edilmesine yönelik proje ve uygulamalar güçlendirilmelidir. (Herkes kendi ana dilinde verilmelidir)
- Kadın eğitimi konusunda aile ve kamuoyu desteği sağlamaya yönelik kampanyalar gerçekleştirilmelidir.
- Kadınların aile planlaması eğitimine katılımlarında kendi bedenlerine sahip olma bilinci (toplumsalın yanında bireysel boyut) vurgulanmalıdır.
- Nitelsiz kadın işgücününün meslek içi eğitim programlarına önem verilmelidir.
- Çalışma yaşamına “yeniden” giren kadına yardımcı olmak üzere özel eğitim ve yenileme kursları açılmalıdır.
- Ev işlerinin toplumsallaştırılması düzenlemeleri yapılana kadar aile sorumluluklarının paylaşılmasına ilişkin aile içi davranış kazandırılmasına yönelik program ve kampanyalar geliştirilmelidir.
- Yaygın eğitim içerisinde açılacak kurslarla herkese ama özellikle kadınlara mevcut kadın haklarından (ulusal, uluslararası) nasıl yararlanmaları gerektiği, kadınların kadın mücadelesi tarihi verilmelidir. (Bu alanda ders verecek eğiticiler konunun uzmanı olmalı ve bu alanda çalışmalıdır.)

BÖLÜM III

EĞİTİM SEN'DE KADIN

A. DÜNYA SENDİKAL HAREKETİNDE KADIN

Dünya sendikal hareketinde kadınların sendikal faaliyetlere katılımı ülkelerin ekonomik gelişme düzeylerine, sosyal kültürel yapılarına ve sendikal örgütlenmeye ilişkin yasal sınırlamaların olup olmamasına ve kadın mücadelesinin ivmesine göre değişmektedir.

Gelişmiş sanayi ülkelerinde de kadınların kamusal alandaki yerleri, yani eğitim ve istihdam içindeki payları, yönetim kademelerindeki konumları itibariyle erkeklere göre dezavantajlı durumdadır. Ülke ne kadar gelişmiş olursa olsun, cinsiyete dayalı iş bölümü sonucu ev ve aileden kadınlar sorumlu tutuldukları için toplum içindeki konumları buna göre belirlenmektedir.

Sendikalara ilgi duyan kadınların genç ama aile yükünün tüm ağırlığını omuzlarında henüz taşımayan kadınlar olması tesadüf değildir.

Örneğin; İngiltere'de, üyelerinin %53'ü kadın olan hükümet ve yerel yönetim memurları sendikası NALGO'nun üyeleri ve sendika temsilcileri üzerine yapılan bir araştırma, sendika üyesi kadınlar arasında iki ana kategori olduğunu göstermektedir: Genç, evli ya da bekar ama çocuksuz olanlarla ileri yaşta olan kadınlar; aile yapısı erkeklerin üyeliğe ve ücretli çalışması üzerinde hiçbir etki göstermezken, sendika üyesi küçük çocuklu kadınların sayısı son derece düşüktür.

İngiltere'de 1990'da en büyük on sendikadan beşinin üyeleri arasında kadınlar çoğunlukta idi. Buna karşın sendika yönetim kurulları üyelerinin %20'sini, kongre delegelerinin %23'ünü, tam gün çalışan sendika yöneticilerinin %20'sini, 75 genel sekreterden 4'ünü oluşturuyorlardı.

Almanya'da da durum İngiltere'den farklı değildir. Örneğin; bu durumu değiştirmek için IG Metal Sendikası 1986 Genel Kurulu'nda işyerinde ve sendikada Kadınları Teşvik Programı'nı kabul etmiştir.

İşyeri Teşvik Programında; çıraklık eğitimine yerleştirmede eşit katılım, mesleklere yerleştirilirken eşit istihdam, açık işler ilanında öncelik, meslek içi eğitime işyerlerindeki sayıları oranında katılım, çocuk olunca anneye ya da babaya 3 yıllık doğum izni, işten çıkarmada sendika denetimi gibi tedbirlere yer verilmiştir. Fakat, yaşama geçirmede zorluklar yaşanmıştır.

Sendika Teşvik Programı'nda ise, adaylıkta kadınlara teşvik, mesleki nitelik yükseltmede engellerin kaldırılması, kadın komisyonlarını aktifleştirmek; rapor sistemini hayata geçirmek, eğitim çalışmalarına kadın katılımını artırmak, kadınları ilgilendiren konularda toplantılar düzenlemek, sendika temsilcilerini bu konuda eğitmek yer almıştır.

Raporlarla hedefler değerlendirilmiş ve sonuçta 1989'da yöneticiler arasında kadın oranı %8'den 12'ye, genel kurul delegeleri arasında da %19'a çıkmıştır. Bu süreç çok kolay olmamış, özellikle yönetici erkekler tarafından engellenmiştir.

İsveç'te nüfusun %50'den fazlasını, buna rağmen çalışma yaşamının %50'den azını kadınlar oluşturmaktadır.

Öğretmenler arasında, 0-6 yaş grubuna eğitim verenlerin %96'sı, 7-9 yaş grubuna eğitim verenlerin %94'ü, 10-12 yaş grubuna eğitim verenlerin %69'u, 13-15 yaş grubuna eğitim verenlerin %55'i, 16-18 yaş grubuna eğitim verenlerin %45'i kadındır.

Yüksek öğretimde kadın oranı %20'dir.

Doktora ve asistanların %20'si,

Profesörlerin %7'si kadındır.

Yine İsveç'in 205.000 üyeli en büyük eğitim sendikası Lärarförbundet'in üyelerinin %84'ü kadındır.

304 yerel şube başkanlarının %56'sı,

304 yerel şube mali sekreterlerinin %58.2'si,

304 yerel şube sekreterlerinin %73.8'i,

304 yerel şube örgütlenme sekreterlerinin %76.8',

304 yerel şube başkan yardımcılarının %60.3'ü kadındır.

B. TÜRKİYE SENDİKAL HAREKETİNDE KADIN

Kadınların çalışma yaşamına yaygın katılımı onların sendikalarda üyeliğinin artması bakımından ön koşuldur. Ancak sendikalarda üyeliğin artması kadınların bu örgütlerde daha aktif hale gelmesi sonucunu getirmeyecektir.

Ülkemizde koşullar kadınlar açısından batılı ülkelere göre daha da elverişsizdir. Toplumun ataerkil yapısı çok güçlü, istihdama katılım olanakları çok sınırlı, işsizlik çok yaygındır.

Türkiye'de sendikal etkinliklere katılma, hatta kimi zaman sendikaya üye olma bile işten çıkarma için işverenlerce yeterli neden sayıldığından, kendi başına yaşayan kadınların işsiz kalma tehlikesine düşmemek için sendikal çalışmaya ilgi göstermediği doğru bir saptamadır. Ancak bundan da önemlisi ve Türkiye'nin gelişmiş sanayi ülkeleriyle farkını ortaya koyan nokta, yalnız yaşayan bir kadının üzerindeki sosyal denetimdir.

Bekar ve çocuksuz kadın, evli hemcinslerine göre daha fazla boş zamana sahip olsa bile, bu boş zamanı "erkek işi; erkek yeri" olarak görülen sendikada geçirememektedir. Geçirmeye kalkması halinde birçok baskılara göğüs germesi de gerekir.

Sonuçta da sendikayla ilgilenen kadınlar sendikada neler olup bittiğiyle ilgilenen genç kadınlardır. Bunların dışında eğitim düzeyleri görece yüksek, çoğunlukla henüz evlenmemiş, evli olsa bile genellikle çocuksuz kadınlar olmaktadır.

Kadınların sendika içindeki konumlarını araştıran pek fazla bir çalışma da yoktur. Buradaki yaygın kanı ise kadın çalışanların sendikaya ilgi göstermediği yönündedir.

Meryem Koray'ın bankacılık, tekstil ve ticaret büro işkollarındaki sendikalarda örgütlü 347 kadınla yaptığı araştırma kadınların %5'inin sendikada etkin bir görev aldığını, ancak herhangi bir görev almamış kadınların %24'ünün böyle bir görev almayı istediğini gösteriyor. Yöneticilerin "aday olacak kadın bulamıyoruz" türündeki açıklamaları ve kadınların sendikaya ilgi göstermediği tespitleri ve kadınların sendikaya ilgi göstermediği yönündeki kanıtlarla çelişen bu durum kadınların teşvik edilmesinin gerekli olduğunu, sendikaların da bu konuda adım atmasının zorunluluğunu göstermektedir.

EĞİTİM İŞKOLUNDA KADIN

Ülkemizde kamu emekçilerinin %30'u kadındır. Eğitim iş kolunda çalışan kadınlar tüm kamuda çalışan kadınların büyük bir bölümünü, %37' sini oluşturur.

Tablo I: Türkiye' de Cinsiyete Göre Öğretmen Sayısı (1995-1996 Öğretim Yılı)

Eğitim Kademesi	Öğretmen Sayısı		
	Kadın	Erkek	Toplam
Okul öncesi	9.574	48	9.622
İlköğretim	127.840	170.895	298.735
İlkokul	99.638	130.153	229.791
Ortaokul	28.202	40.742	68.944
Ortaöğretim	56.390	83.301	139.691
Genel Lise	30.057	39.476	69.533
Mesleki ve Teknik Lise	26.333	43.825	70.158
Toplam	193.804	254.294	448.048

Kaynak: DİE, 1996 Ankara

Bu tabloda cinsiyete göre öğretmen sayısına bakıldığında; okul öncesi öğretmenlerinin tümüne yakınının kadın olduğu ancak ilköğretimden yüksek öğretime doğru gidildikçe sayılarının azaldığı görülmektedir.

Eğitim sektöründe çalışan diğer personelin memur, hizmetli vb. sayısal verileri ise kesin olarak belli değildir. Tüm bunlara bağlı olarak sendikalara kadınların katılım oranları da düşüktür.

Eğitim Sen'deki kadın emekçiler oranına geçmeden önce bir üst kurumu olan Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonundaki (KESK) kadın emekçiler oranına bakarsak;

TABLO II: Cinsiyete Göre KESK Yönetici Profili

Üyelik Konumu	Kadın	Erkek	Toplam
KESK Üyesi	-	-	400.000
KESK Merkez Yönetim Kurulu Üyesi	1	10	11
KESK Genel Yönetim Kurulu Üyesi	9	82	91
KESK'e Üye Sendika Genel Merkez Yöneticisi	28	159	187

Kaynak: KESK Kadın Sekreterliği

KESK'teki üye sayısı 400.000'dir. 1996 seçim sonuçlarına göre 11 KESK Merkez Yönetim Kurulu üyesinden biri kadındır. Bu da tüzükte belirtilen kadın sekreteridir. 91 KESK Genel Yönetim Kurulu üyesinden 9'u kadındır. 187 KESK'e üye sendika genel merkez yöneticisinden 28'i kadındır. Bu sonuçlar da bize gösteriyor ki KESK içinde de kadınlar eşit temsil edilmemektedir. Kadınların temsil oranı % 10 ile 20 arasında değişmektedir.

TABLO III: Eğitim Sen Üye ve Yönetici Profili

Üyelik Konumu	Kadın	Erkek	Toplam
TOPLAM	34.000	66.000	100.000
MYK Yöneticileri	2	7	9
Şube Başkanı	5	91	96
Şube Yöneticisi	114	558	672

Kaynak: Eğitim Sen, Merkez Kadın Komisyonu

EĞİTİM SEN' deki üye sayısı 100.000'dir. Kadın üye sayısı %30 civarındadır. 1996 seçim sonuçlarına göre 9 Merkez Yönetim Kurulu üyesinden 2' si kadındır. Yine 96 şube başkanından 5'i, 672 şube yönetim kurulu üyelerinden 114'ü kadın, merkez denetleme ve disiplin kurullarının başkanları kadındır. Ancak genel üye sayısı içindeki kadın üye sayısı ile karar mekanizmalarındaki kadın sayısı arasında büyük dengesizlik vardır.

SENDİKAL KATILIMIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

1. Kadınların İşgücüne Katılım Oranlarının Erkeklerle Göre Düşük Oluşu

Türkiye' de cinsiyete göre öğretmen sayısına bakıldığında genel toplamda %56,7 oranında (254.244) erkek öğretmene karşın, kadın öğretmenlerin oranı %43,3 (193.804) kadardır (1995-1996 verileri).

İşgücüne kadın katılımının erkeğe göre azlığı, sendikal katılıma da doğrudan yansımakta, fakat kadınlar sendikal katılımları arasında karar mekanizmalarında temsil edilmemektedir.

2. Aile Sorumlulukları

Kadınların çocuk bakımı ve ev işlerini üstlenmeleri onlara, çalışma saatleri dışında sendikal faaliyete ayıracak zaman bırakmamaktadır. Kadınlar sendikal faaliyete katıldıkları zaman iş ve ev sorumluluklarına bir üçüncü sorumluluğu yani sendikal sorumluluğu eklerler.

Zaten birçok kadın, aile sorumluluklarını aksatmamak amacıyla öğretmenliği tercih ederken zamanını sendikal faaliyete harcamayı tercih etmemektedir. Öncelikle kadının sendikaya gelebilmesi için yakın çevresini ve eşini ikna etme zorunluluğu vardır. Sonra da günlük yaşamını organize edecektir. O evde olmadığı zamanlarda çocuğa kimin bakacağını, ev işlerinin kimin tarafından yapılacağını, yemeğin hazırlanmasını ayarlamak hep kadının yükümlülüğündedir.

Bütün bunların üstesinden gelmek her kadın için farklı olmaktadır. Farklı geçmişleri, eğitim düzeyleri ve sosyal çevreleri olan kadınlar, doğdukları andan itibaren eş ve anne rollerine hazırlandıklarından, bu bakış açıları iş yaşamına girdiklerinde de çok fazla değişmemekte, üstelik ek bir yük getirmektedir.

3. Geleneksel Rol Biçimleri ve Kadınlara Karşı Ayrımcılık

Geleneksel toplumsal görüş, kadının yerinin evi olduğu şeklinde olduğundan kadının sendikal faaliyete katılımı son derece zordur. Kadının sendikal faaliyete katılması, evin ve çocukların ihmali olarak değerlendirilebilmektedir. Çoğu kez koca, direkt olarak müdahale etmese de ev işlerini ve çocuk bakımını paylaşmayarak kadının sendikal faaliyete katılımını engeller.

4. Sendikal İmaj

Sendikalar çoğunlukla erkek egemen yapılar olarak algılanırlar. Geleneksel rol kalıplarını içselleştiren kadın sendikaya geldiğinde de kendini ifade etmekte zorlanır. Sendika binalarının (özellikle küçük yerleşim birimlerinde) kadınların rahat gidebilecekleri yerler olması, lokal görünümü çizmesi, kadınların sendikaya gelmesini engellemektedir. Sendikaların erkek egemen ve kadın çalışanlara yabancı örgütlenme biçimleri kadınların aktif katılımlarını engelleyici başka bir yöndür. Sendikaların toplantıları düzenlerken kadınların zorunlu olarak sürdürdükleri ev işleri ve çocuk bakımı sorumluluklarını gözönüne almamaları sorunu daha da ağırlaşmaktadır.

Bekar veya çocuksuz kadın, evli hemcinslerine göre daha fazla boş zamana sahip olsa bile, bu boş zamanı “erkek işi”, “erkek yeri” olarak görülen sendikada geçirmemektedir. Geçirmeye kalkması halinde bir çok baskılara göğüs germesi gerekir.

BİZ KADIN ÜYELERİN SENDİKAMIZLA BÜTÜNLEŞMESİ İÇİN

Öncelikle örgütümüzün 2. Olağan Genel Kurulu Sonuç Bildirgesinin kadınlarla ilgili maddelerini gözden geçirelim, istedik.

Şubelerde ve genel merkezde, kadın sekreterliklerinin oluşturulmasına çalışmak,
Kadın kurultayları ve kadın eğitim çalışmaları düzenlemek,

Sendikal çalışmalara ve toplu sözleşme süreçlerine kadınların katılımını sağlayacak önlemler almak,

Sendika şubelerinde çocuk odaları oluşturmak,

İşyerlerinde ve aile içinde şiddet uygulamasına karşı, uygulayan üyelerimize disiplin hükümlerinin uygulanması için çaba harcamak,

Kadınları aşağılayıcı tüm girişimlere karşı mücadele etmek,

KESK delegasyonu belirlenirken kadınların sayıları oranında temsil edilmesine özen göstermek.

Bu kararların ne kadar hayata geçirildiği, belki de ne kadar haberdar olduğunu düşünüp tartışmamız gerekiyor (Ne kadar içselleştirdik, ne kadar sahip çıktık).

Demokratik Eğitim Kurultayı'nın bu tartışmaya başlangıç oluşturacağı, bundan sonraki süreçte, sendikanın kadın politikasının (bizzat biz kadınlar tarafından) oluşturulması, kadınların karar mekanizmalarında yeterli düzeyde temsil edilmelerinin sağlanması doğrultusunda, kadınlara yönelik **olumlu destek politikalarının** geliştirilmesi ve hayata geçirilmesi gerekmektedir (olumlu destek politikaları ve içeriği komisyon da tartışılmaktadır).

Olumlu destek politikalar olarak;

- Kadın çalışanlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması, sendikal faaliyet için eşit olanak ve eşit uygulama koşullarının yaratılması gereklidir (Sendika binası, toplantıların yeri, gündemi, süresi kadınlar da göz önüne alınarak ayarlanmalı, çocukların bakımı için olanaklar sunulmalıdır).
- Kadın sorunlarını inceleyip uygun politikalar ve çözüm yolları üretecek, sendikada bizzat hayata geçirilmesini sağlayacak "Kadın Sekreterlikleri ve Kadın Komisyonları" gibi yapıların (bulunmayan yerlerde ertelenmeksizin) kurulması, varolanların güçlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Kurulan bu yapılar danışma niteliğinde yani sembolik değil, sorumluluğu, yetkisi ve bütçesi olan yapılar haline getirilmelidir.
- Kadın üyelerin harekete geçirilmesi, kendilerini ifade etmeyi ve kendi taleplerini sunmayı öğrenmeleri için sistematik ve yoğun olarak eğitim programları düzenlenmeli, bu kadın eğitimciler örgütümüzce değerlendirilmelidir. Ayrıca eğitim çalışmalarının tümünde (kadın katılımının artırılması için) kadınlara öncelik tanınmalıdır.
- Sorumluluk görevlerine daha çok kadının gelmesi(sadece kadın sorunlarıyla ilgili yönetim kademelerine değil) sağlanmalıdır.
- Kadınlar için düzenli bülten çıkarılmalı, sendika yayınlarında kadın yazılarına yer ayrılmalıdır.
- Toplu sözleşme dönemlerinde kadın taleplerinin yer alması ve kadın görüşmeci (Kadın Sekreteri ya da Kadın Komisyonu üyesi) bulunması sağlanmalıdır.
- Genel Kurul kararları arasında olan kadın kurultaylarının düzenlenmesi ve sonuçlarının izlenmesi için "İzleme Komiteleri" oluşturulmalıdır.
- KESK Kadın Sekreterliği'yle merkezi bir kadın iletişim ağı kurulmalıdır(Bu ağ uluslararası örgütlerle de oluşturulmalıdır).
- Olumlu destek politikalarının tüzük hükmü haline getirilmesi sağlanmalıdır.

EĞİTİM-SEN BİR BÜTÜN OLARAK;

Eğitimde (programlarda, ders kitaplarında, uygulamada vb.) cinsiyete dayalı tüm yaklaşımların ortadan kaldırılması için çalışılmalı ve yetkililere baskı yapılmalıdır.

Tüm yazılı metinlerde ve söylemlerde cins ayrımcı öğelerden arındırılmış bir dil kullanılmalıdır.

Kadın ve erkek üyelerini, toplumda varolan cinsiyetçi rollerden ve uygulamalardan uzaklaştıracak eğitim programları düzenlenmelidir.

Son olarak;

Eğitimin ırkçı, şoven, militarist, gerici, ezberci ve cinsiyetçi yanlarıyla mücadele edilerek; bilimsel, laik, demokratik eğitim talebi yükseltilmelidir, diyor, DEK'in buna hizmet edeceğini düşünüyoruz.

Ancak bilinmelidir ki kadın erkek arasındaki eşitsizliğin tümüyle ortadan kalkması eşit ve özgür bir toplumda olanaklıdır. Bu da ancak sınıflı toplumların parçalanmasıyla mümkündür. Bugünden yarınımızı özgürleştirmek için verdiğimiz bu mücadele hepimizin eseri olacaktır.

ICFTU tavsiye kararlarına göre:

“VI. Kadınların sendikalarla bütünleşmesi

20. Kadınlar da erkekler gibi, sadece çalışma koşullarını değil, hayat koşullarını da iyileştirmek için, yani en geniş anlamıyla çalışan kadınlar olarak çıkarlarını korumak ve savunmak için sendikalara katılırlar.

Kadın işçilerin özlem ve talepleri, sendika politika ve programlarının özel bir parçası olmalıdır. Tüm sendikal hareket, hem erkekler hem de kadınların özlemlerine karşılık vermeli ve onların taleplerini gerçekleştirmek için savaşmalıdır.

22. Kadınların sendikalarla bütünleşmesi ve sendikal faaliyet ve sorumluluklara katılımları, uluslararası özgür sendika hareketinin kalıcı hedeflerinden biridir.

23. Sendika yapıları, kadın işçilerin özlemlerine yanıt verecek şekilde yenilenmelidir. Kadınların, sendikaların tüm karar alma düzeylerine katılımı, üye bileşimini yansıtmalıdır.

24. Sendika yapısının tüm düzeylerinde, kadın işçilerin karşılaştığı sorunları analiz edecek, çözümler önerecek, kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldıracak ve kadınların sendikal faaliyetlere özendirerek uygun organlar kurulmalıdır.

Sendikal Eğitim

25. Sendikal örgütün tüm düzeylerinde görev üstlenmek üzere eğitmek için, kadın sendikacıların sendikal eğitim imkanlarından eşit yararlanmalarının sağlanması şarttır.

26. Ekonomik ve sosyal politika eğitimi dahil sendikal eğitimi, kadın işçilerin sorunlarının ve eşit hakların incelenmesini kapsamalıdır.

27. Eğitim faaliyetleri, kadın çoğunluğunun gelebileceği sürelerde ve mekanlarda gerçekleştirilmelidir.

28. Sadece kadınlar için olan veya kadınlar üzerinde odaklaşmayı amaçlayan eğitim çalışmaları, sendikalar içinde pozitif eylem olarak üstlenilmelidir.

29. Kadın sendikacıların, eğitimleri sürecinde edindikleri vasıflar, sendikal örgütler tarafından sistematik olarak kullanılmalıdır. Bu alanda kalmış olabilecek ayrımcılık ortadan kaldırılmalıdır.

Duyuru

ICFTU, üyesi örgütleri, hükümetleri, Birleşmiş Milletleri ve BM'nin uzmanlık örgütlerini, özellikle ILO'yu, diğer ilerici güçleri, bu bildirmede ortaya konulan ilkelerin desteklenmesi ve uygulanması için uğraşmaya davet eder.

SENDİKALARDA KADINLARA EŞİTLİK**KADINLARIN SENDİKALARLA BÜTÜNLEŞMESİ İÇİN EYLEM PROGRAMI*****Kadınların sendikalarla bütünleşmesi için;***

Kadınlar da tıpkı erkekler gibi, sadece çalışma koşullarını değil, yanı sıra hayat koşullarını da iyileştirmek, yani en geniş anlamıyla kadın işçiler olarak çıkarlarını korumak ve savunmak için sendikalara üye olurlar.

Kadınlar halen işgücünün %35'ini temsil ediyorlar ve sendika üyeleri arasındaki oranları da artırıyor. Sendikal faaliyetlere tüm düzeylerde aktif katılımları, bir bütün olarak sendikaların güçlenmesi için zorunludur.

Kadınların sendikal örgütlerle bütünleşmesini ve sendikal faaliyetlere ve tüm düzeylerde karar alma organlarına katılımlarını desteklemek, ICFTU'nun hedeflerinden biridir.

Örgüt amaçla, aşağıdaki eylem programlarını benimser:

Kadın İşçilerin Örgütlenmesi

1. Sendika örgütleri, kadınlara özgü sorunları ve yerel koşulları göz önüne alarak, uygun üye kaydetme yöntemlerini seçmelidir. Örneğin, buluşma ve toplantı yerleri öyle seçilmeli ki kadınlar oralara gelmeyi kabul etmeli; toplantıların zamanı, gündemi ve süresi, kadınların zamanı dikkate alınarak hazırlanmalı, çalışmalar süresinde tamamlanmalı ve eğer gerekiyorsa çocuk bakımı için çeşitli düzenlemeler yapılmalı.

2. Üye kaydetme çalışması, asıl olarak kadınlar tarafından yapılmalı, kadınlar bu çalışma için eğitilmelidir.

3. Gelişmekte olan ülkelerdeki sendika örgütleri faaliyetlerini ücretli kadın işçilerle sınırlamamalı; faaliyetleri, gizli işsiz olan kadınları veya kırsal ve kentsel bölgelerde marjinal sektörde çalışmak zorunda bırakılan kadınları da kapsayacak şekilde genişletmeye çalışmalıdır. Bu kadınları da kapsamak için, onların ihtiyaçlarını tanımlamalarına, dayanışma gerektiren yöntemlerle bu ihtiyaçlarını karşılamalarına yardım etmelidir.

Eşit Üyeler Olarak Kadınlar

4. Kadınları sendikaya üye yapmayı amaçlayan herhangi bir programın etkili olması için, tüm alanlarda, özellikle ekonomik, sosyal ve sendikal alanlarda kadınlara eşit hak, imkan ve muameleyi destekleyen ve uygulayan aktif bir sendikal politikayla

desteklenmesi gerekir. Bu politika, ICFTU'nun Çalışan Kadınların Hakları Bildirgesi'nde ortaya konan ilkelere uygun olmalıdır.

5. Kadın işçilerin özlem ve talepleri, işler istihdam ve çalışma koşulları alanında olsun ister eşit halklar gibi daha geniş bir alanda olsun, sendikal hareketin özlem ve taleplerinin, erkek ve öteki işçi gruplarının talepleriyle aynı derecede özsel bir parçası olmalıdır. Bir bütün olarak sendikal hareket (erkekler ve kadınlar) bu özlemleri karşılamak ve bu talepleri tatmin etmek için mücadele etmelidir.

6. Kadın işçilerin karşı karşıya kaldığı sorunları analiz etmek, bu sorunları çözecek öneriler getirmek, kadın işçilere karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak, kadınların çıkarlarını ortaya çıkarmak, sendika faaliyetlerine katılanlarını teşvik etmek, sendika örgütleri içinde eşit imkanlar ve eşit muamele koşullarını yaratmak için, sendikal yapının çeşitli düzeylerinde zaten kurulmuş olan veya güçlendirilmelidir. Henüz bu tür yapıların kurulmadığı yerlerde, ertelenmeksizin kurulmalıdır.

7. Bu yapıların inisiyatif kullanma gücü olmalı; karar alma organlarına doğrudan önerilerde bulunabilmeli veya ulaştıkları sonuçları gönderebilmelidir. Ayrıca, öteki üye gruplarının temsilcileriyle sürekli fikir alışverişi içinde olmalıdırlar. Kadın örgütleriyle ortak eylem programı yapılıp bu programın uygulanması veya belirli konularda ortak eylem yapılması da, ortak hedeflerin gerçekleştirilmesi için uygun olacaktır.

Kadınların Sendika Gücüne ve Sendika Sorumluluklarına Katılımı

8. Sendikal örgütlerin eşit haklar, imkanlar ve eşit muamele sorununu yeterince ciddiye alıp almadığı, örgütlü olsunlar olmasınlar kadınlar tarafından değerlendirilecektir. Bu değerlendirme sırasında da bu eşitlik kendi sendikalarında kendi üyeleri için hayata geçirilmiş olacak.

Yani kadınların, sendikal karar alma yetkisi olan ve sorumluluk gerektiren görevlere katılımının, kadın üye sayısına denk düşmesi oranında hayata geçirilmiş olacaktır.

9. Kadınların sendikalarda önderlik düzeylerinde yer almalarının başlıca engeli, doğrudan ve dolaylı ayrımcılıktır.

Bu nedenle, sendikalarda tüm düzeylerde bir pozitif eylem programına gerek vardır. Bu konuda şu önlemler alınmalıdır:

- Erkek ve kadın üye sayıları hakkındaki ayrı istatistiklerin toplanması,
- Örgütlerin yapısının, derhal incelenmesi ve kadınların karar alma düzeylerine ulaşmasını önleyen neyse değiştirilmesi,
- Herhangi bir düzeyde seçim veya atama olacağı zaman, adaylar listesinin ve eğer mümkünse, boş görevlerin, örgütlerin üye yapısını yansıtmamasını sağlayacak adımların atılması,
- Bu arada, kadın üyelerin bulunduğu ama karar alma düzeylerinde hiçbir kadının bulunmadığı yerlerde, kadınların ya ek mevkiler yaratılması yoluyla ya da

karar organlarına ek üye seçilmesi yoluyla karar alma mevkilerine gelmelerinin sağlanması.

Ek mevkiler, kadınlara, önderlik yeteneklerini ortaya koyma imkan sağlar ve öteki kadınlar için de yetkili görevlere gelme yolunu açar; bu ek mevkiler, danışma niteliğinde veya sembolik olmamalıdır, eşit hak ve sorumlulukları yani konuşma ve oylama hakkı bulunmalıdır.

- Siyasi ve öteki danışma niteliğindeki ve karar alıcı organlarda -sendikaların temsil edildiği veya içinde yer aldıkları- sendika hareketinin temsilcisi olarak kadınların gönderilmesi ve kabul görmesi

- Kadınları sorumluluk gerektiren görevleri kabul etmeye ikna etme yollarının bulunması; örneğin aile sorumluluklarının yerine getirilmesini ve paylaşılmasını amaçlayan bir politika izlenmesi.

- Eğitimle kadın sendikacıların vasıflarının, kadın sorunlarının veya sosyal sorunların çözümünden öte görevler için daha sistematik kullanılması.

Eğitim

10. Düşüncelerin ve tutumların gelişmesinde, toplumun ilerlemeye yönetilmesinde, eğitim temel bir rol oynar. Eğitim, küçük yaşlarda ailede başlar ve okul dönemi boyunca sürer.

11. Kız ve erkek çocuklar, sosyal konumları ne olursa olsun, eşit gelişme imkanlarına sahip olmalıdırlar. Okullar, çocukları, erkek ve kadınların eşit sorumluluklara ve çalışma, sosyal hayat ve aile hayatı bakımından eşit imkanlara sahip oldukları bir topluma hazırlamalıdır.

12. Sendikalar, sadece eğitim imkanlarından yararlanma ve müfredat eşitsizliklerinin değil, müfredatın içeriğindeki her şeyin; öğretim materyaliyle kadın ve erkek arasında çağı geçmiş işbölümünü ve kadınlara karşı ayrımcılığı sürdürmeye katkıda bulunan her türlü kullanımın ortadan kaldırılmasını sağlaması için ilgili yetkililere baskı yapmalıdır.

13. Sendikalar, üyelerini, anne ve babalar olarak çocuklarının eğitiminde, eşit haklar bakımından daha faal rol oynamaya teşvik etmelidir.

Bilgi ve Araştırma

14. Sendikalarındaki kadınlar ve erkekler, erkek ve kadın arasında eşit haklar ve imkanlar kavramını kabul etmeli, uygulamalı ve yaymalıdır. Bu nedenle, bu alanlarda, diyelim ücret ayrımcılığı gibi pratik örnekler temelinde eğitim görmelidir. Sendikal literatürde kullanılan kadın işçiler ve kadınların ekonomik rolü imajları olumlu bir tarzda tekrar değerlendirilmelidir.

15. Kadınların konumu ve çalışma koşulları konusunda araştırmalar yapılmalıdır. Böylelikle sendikalar, kadın işçilerin ihtiyaçlarını daha etkili biçimde karşılayabilsinler.

16. Hem genel olarak sendikal eğitim hem de ekonomik ve sosyal politika konusundaki eğitim, diyelim pozitif ayrımcılık, eşit değerdeki işe eşit ücret ve cinsel taciz gibi eşit imkan sorunları konularını mutlaka kapsamalıdır.

17. Kadın üyelerin harekete geçirilmesi, kendilerini ifade etmeyi ve kendi taleplerini sunmayı öğrenmeleri için, özellikle kadınlar için gerçekleştirilen eğitim programları yapılması şarttır ve hatta pek çok ülke ve bölgenin sendikaları için acildir. Eğitimci olarak daha çok kadın eğitilmelidir. Kadın işçiler, ücret kaybına uğramaksızın sendika eğitimlerine katılma hakkına sahip olmalıdır.

18. Eğitim faaliyetleri, kadınların gelebilecekleri zamanlarda ve kadın çoğunluğunun durumuna uygun yerlerde yapılmalıdır. Eğitim izninin kadınlar için kazanılmış bir hak olmadığı yerlerde bu hak için mücadele edilmeli ve kadınlar bu haktan yararlanmaya teşvik edilmelidir. Eğer kadınlar, çocuklarını yanlarına alabilseler ve oyun önderinin veya başka ilgili kişilerin bakımına güvenebilselerdi veya aile sorumlulukları daha adil paylaşılsaydı, eğitim kurslarında kadınlar için ayrıca yer ayrılmasına gerek duyulmayacaktı.

19. Kadınların, önderlik görevlerine hazırlanması için sistematik ve yoğun eğitim programları olmalıdır. Kadın önderlerin eğitimleri sırasında edindikleri nitelikler, bu alanda ayrımcılığı ortadan kaldırması gereken sendika örgütlerince sistematik olarak kullanılmalıdır.

20. Sendika eğitiminin ve genel eğitimin içeriği, eşit haklar yaklaşımıyla incelenmeli ve eğer gerekiyorsa düzeltilmelidir."

Üst örgütümüz Eğitim Enternasyonali'nin tavsiye kararlarına göre de;

"2. ÖĞRETMEN VE EĞİTİM ÇALIŞANLARI ÖRGÜTLERİNDE

1. E.E., üye örgütleri değişimi yükseltmede aktif olmaları konusunda ve kadın erkek arasında fark edilen mevcut fırsat dengesizliğini kadınların kişisel ve mesleki gelişimi ve cinsler arası eşitliği öne çıkararak düzeltmeye çalışmaları konusunda yöreklendirmelidir. Bu şöyle yapılmalıdır:

a. Üye örgütlerin her birini kendi toplumunda kadınlar ve erkekler için tüm mesleklerde ve eğitim işkolundaki mesleklerde eşit hakları ilerletmeye yöreklendirerek,

b. Bu tür hakları garanti altına alacak kanun tasarıları hazırlamada inisiyatifli olarak,

c. Kadınların, tüm potansiyellerini geliştirmekten alıkoyacak basamaklılıkların yok edilmesinde harekete geçerek ve bu işte görevli öğretmenlere destek vererek,

d. Eğitimde kadınların ilerlemesi için somut tedbirleri kurumlaştırarak, şöyle k:

* Yöneticilik ve yönetimde yetiştirme programlar

* Kırsal alandaki kadınlar için programlar

* E.E. ve üye örgütlerin tüm düzeylerinde kadınların sorumlu mevkilere gelmesinde ilerleme

* Belirli amaçlara uygun olup olmadığını belirlemek için tüm bu tür programların düzenli gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi

e. *Fırsat ettiği önündeki engelleri tanımlamak, özelde şunlarla ilgili olanları:*

- * *Örgütün kuralları ve yapısı*
- * *Geleneksel ve kültürel uygulamalar*
- * *Kişisel (yeterlilik) icra*
- * *İstihdam koşulları*

f. *Olumlu eylem stratejileri geliştirerek şöyle:*

* Sorumluluk görevlerine daha çok kadın atamak, sadece kadınların sorunları ile ilgili olanlara değil,

* Örgütün tüm düzeylerine kadınların katılımını yüreklendirmek için kadın grupları ve iletişim ağları kurmak,

* Kadınlar için bir bülten çıkarmak,

* Kadın rolünün gelişimi konusunda bilgileri içeren döküman hazırlayıp dağıtmak,

* Düzenli aralarla sendika örgütlerinin etkinlikleri ve örgütlerde yönetici düzeyler için gerekli yetenekler konusunda toplantılar ve grup çalışmaları düzenlemek,

* Görüşmelerin her safhasına kadınları katmak,

* Üyelerin katılımını sağlayacak türde ve biçimde toplantılar geliştirmek,

* Meslek ve sendika yaşamına kadınların tam katılımını olanaklı kılan çocuk bakımı sistemleri/düzenleri kurmak,

2. *E.E. şunları yapmalıdır:*

a. *Üye örgütlerini bu sonuç bildirgesini tümüyle yerine getirmek için yüreklendirmelidir,*

b. *Tüm öğretmen ve eğitim çalışanları örgütlerini, davranışta eşitliğin ve kadınların örgütün tüm kademelerine ve karar mekanizmalarına katılımını sağlamanın önündeki tüm engellerin kaldırılmasına yönelik tüzüklerinin kesin hükümler içerdiğinden emin olmaları için yönlendirmek,*

c) *Yerli kadınların hak ve statülerini tanımalıdır,*

d) *Üye örgütlerini, kadın üyelerinin bağlı oldukları örgütlerde üst konumlara talip olmaları şansını arttırmak için, buralara müracaatlar eşit yetenekteki kişilerde olduğunda ise örgütteki her kademedeki kadınlara öncelik tanınması için yüreklendirmelidir,*

e) *Üye örgütlerini, kendi örgüt yapılarının her kademesindeki seçimlerde kadınların katılımını kolaylaştırıcı eğitime ilişkin önlemlerin artırılması konusunda yüreklendirmelidir.*

3. Bir Bütün Olarak Toplumda

Öğretmen ve eğitim çalışanları örgütleri şunları yapmalıdır:

1. Tüm insanların sosyal politik ve mesleki yaşama katılımında aynı hak ve koşullara uyumlanması gerektiğini talep etmelidir.
2. Toplumun tüm alanlarında kadın ve kızlara hak ve fırsat eşitliğini garantilemeye çalışmalıdır.
3. Yerli kadınların, kırsal alanlardaki ve şehrin marjinal sektörlerindeki kadınların, özürlü kadınların, göçmen kadınların ve sakıncalı etnik gruplara ait kadınların hak ve statülerini tanımalıdır.
4. Kadınlara karşı ayrımcılığı getiren ekonomik faktörlerin kaldırılması için harekete geçmelidir.
5. Uygun olan her düzeyde tüm öğrencilerin seks eğitimi ve sağlık bilgisinden yararlanmasını talep etmelidir.
6. Kadınların aile planlaması için hak ve fırsatlarının uyumlandırılmasını, gebelikten korunma haklarının garanti altına alınmasını ve çocuk yapmama isteklerinden ötürü suçlanmalarını talep etmelidir.
7. Tüm bir hamilelik dönemi boyunca iş kaybı tehdidi olmaksızın ve doğum öncesi ve sonrası annelik izni süresindeki gelir kaybı için yeterli bir tazminat almaları konusunda kadınların hak ve fırsat eşitliğinin uyumlandırılmasını talep etmelidir.
8. Aile sorumluluklarının paylaşılmasına ilişkin aile için davranış kazandırılmasına yönelik program ve kampanyalar geliştirmelidir.
9. Kızlar arasındaki yüksek orandaki devamsızlık ve okuldan ayrılmaların her nedenini yok etmek,
10. Kızlar ve kadınlar için okuryazarlık programlarını güçlendirmek,
11. Öğrencileri anne baba olma ve geniş aile yaşamı ile çalışma yaşamındaki sorumluluklara hazırlama ve vatandaşlık sorumluluklarını yüklenmeyi özendirilen okul programları yapmak,
12. Ders kitaplarından ve öğretim materyallerinden cinse dayalı tüm baskıların, erkek ve kadın için rol ayrımı ve işbölümünün ve bu nedenle kadına karşı ayrımcılığın ayıklanması,
13. Medyadaki güçlü cins baskıncılığı konusuna ciddi olarak dikkati çekmek,
14. Her çocuk/öğrenciyi yaşama bağımsız, sorumlu ve kendinden emin, dayanışma ruhu ile dopdolu bir birey olarak hazırlamak,
15. Geleceğin öğretmenleri, sorunların süregiden eşitsiz kadın ve erkek davranışından kaynaklandığının bilincine vardırmalı: özelde de kendi öğrencilerde zihinsel davranış değişimine yol açacak görüş ve tutumları öne çıkarma konusunda yüreklendirilmelidirler.
16. Üye örgütler şunlarda ısrarlı olmalı

a. Öğretmen yetiştirme programları, kadınları geleneksel olarak erkeklere ayrılmış alanlarda ve erkekleri de geleneksel anlamda kadınlara ayrılmış alanlarda özellikle aktif olmaya yüreklendirmelidir ki okul müfredatı "erkek" ve "kadın" diye bundan böyle ayrılmasın,

b. (Kızlar için) geleneksel olmayan işlerde istihdam edilmelerinde kariyer yapma yolları açılsın.

17. Kadın öğretmenlere, yetenek ve nitelik artırıcı sürekli eğitim programları sağlayarak yükselme şanslarını geliştirmeli,

18. Üye örgütleri, kadın ve erkeklerin her düzeyde eşit temisl edildiği istihdam ve iyileştirme kurulları kurmak için çalışsın.

19. Üye örgütlerin görüşme/pazarlık kurullarında kadınlar vardır,

20. Üye örgütleri, kadın öğretmenlerin kariyerlerinde ki düzelmeler ve gelişmeleri etkileyecek ve böylece artan sayıda sorumlulukların başarısını yüreklendiren uygulamaların geliştirilmesini pazarlık görüşmelerine alır.

21. Üye örgütler, eşit işe eşit ücret, annelik ve babalık izni, çocuk bakımı opsiyonları ve iş paylaşımı gibi meslek yaşamına ilişkin hükümleri görüşme konusu yaparlar.

22. Üye örgütler kadın öğretmenlerin eğitim sisteminde ilerleme için yaptıkları başvurularda yardımcı olur ve okullardaki kızlar ve oğlanlar, kadınlar ve erkekler için eşit haklar sağlama sorumluluğunda danışmanlar görevlendirir.

23. Kitle iletişim araçlarında, özelde de reklamcılıkta, sıklıkla kadının aşığulanıcı imajının yokedilmesine yardımcı olmalıdır.

24. Kadınların ve kızların kurbanı oldukları şiddet ve cinsel taciz ile eğitim ve enformasyon kampanyaları yolu ile savaşmalıdır.

25. Erkek çocukların ve erkeklerin, kız ve kadınlara kendi eşitleri olarak davranma sorumluluklarını bilmelerini talep etmeli."

Sonuç olarak sorun kadın ve erkek cinsi arasında değildir. Sorun erkek ve kadın emekçilerle sömürücü egemen sınıflar arasındadır. Kadın emekçilerde mücadele hattını buna göre belirlemek zorundadır.

KAYNAKÇA

DİE, Milli Eğitim İstatistikleri 1991,1992.

DİE, Örgün Eğitim Serisi Verileri.

DPB Kamu Personeli Anketi Sonuçları, 1992.

EĞİTİM Sen Merkezi Kadın Komisyonu Verileri.

İnal Kemal, Esen Y.; Ders *Kitaplarında Egemen Değerler ve Öteki*, Der: Kemal İnal, Doruk Yayınevi, Ankara.

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü(KSSGM) Verileri.

KESK Kadın Sekreterliği Verileri.

Mardin, Nur Bekata-Tulum, Ayşe Mutaf; (Alfa Pazar. Araştırma ve Danışmanlık Ltd. Sti adına) *Sağlık Sektöründe Kadınlara Yönelik Turum ve Davranışlar, Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık*, Şubat 1996.

İNCELENEN ÖYKÜ VE MASAL KİTAPLARI

----- *Dede Korkut Hikayeleri*, Erdem Yayınevi.

----- *Ezop Masalları*, Anadol Yayınları.

----- *Gökkuşakğı*, Ünlü Yayınevi.

----- *Güliver'in Gezileri*, Koran Yayınları.

----- *Gün Doğusu Ay Battı*, Erdem Yayınevi.

----- *Huck Finn'ın Başından Geçenler*, Ünlü Yayınevi.

----- *Kanarya Gülü*, Türkiye Çocuk Yayınları.

----- *Kuşların Dilinden Hikayeler*, Erdem Yayınevi.

----- *La Fontaine'den Seçmeler*, Engin Yayınları.

----- *Perili Köşk*, Gendaş Yayınevi.

----- *Pinokyo (masal)*, Öğün Yayınları.

----- *Tavuk Masalı*, Gendaş Yayınevi.

----- *Tuti Name (Papağanın Hikayeleri)*, Erdem Yayınevi.

----- *Türk Efsaneleri.*

1. Sınıf Çevre Sağlık Trafik Okuma, Eğitim-Üretim Yay.

1. Sınıf Matematik Kitabı, Arıtaş Yayınları.

1. Sınıf Matematik Kitabı, Serhat Kitap-Yayın Dağıtım.

1. Sınıf Türkçe Kitabı, Arıtaş Yayınları.

3. Sınıf Türkçe Kitabı, MEB YAY.

Akdemir, Rıza. *3. Sınıf Türkçe Kitabı.*

Behrangi *Küçük Kara Balık (masal)*, Akyüz Yayınları.

- Bolayır, Fethi; **3. Sınıf Hayat Bilgisi.**
- Çakıroğlu, Gündüz; **3. Sınıf Türkçe Kitabı.**
- Çakmakçıoğlu, Adnan; **Kırlangıç (öykü)**, Bu Yayınları.
- Daloğlu, Selahattin; Turgay. **Çıtri** (roman), Gurbet Yayınları.
- Denge, Bilal; **2. Sınıf Türkçe Dilbilgisi ve Dil Yeteneği.**
- Erdem, Selman; **Liseler İçin Felsefe.**
- Erdem, Selman; **Liseler İçin Sosyoloji.**
- Ergun, Melih; **Ateş Kuzu (masal)**, Ergun Yayınları.
- Ergun, Melih; **Konuşal Kaval (masal)**, Ergun Yayınları.
- Ergun, Melih; **Şimşek Taşı (masal)**, Ergun Yayınları.
- Ergun, Melih; **Tembel Osman (masal)**, Ergun Yayınları.
- Eroğlu, Necdet; **Keloğlan Zor Durumda (masal)**, Serhat Yayınları.
- Fouqret, **Parmak Çocuk (masal)**, Kurtuluş Yayınları.
- Göndermez, Ali; **4. Sınıf Sosyal Bilgiler.**
- Göndermez, Ali; **4. Sınıf Türkçe Kitabı.**
- Gündoğan, Elife; **2. Sınıf Hayat Bilgisi.**
- Gündoğan, Elife; **3. Sınıf Hayat Bilgisi.**
- Gündüz, Üzeyir - Gülle, Akif - Kaya, Gıyaseddin; **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi.**

İNCELENEN DERS KİTAPLARI

- Kemal, Namık; **Vatan Yahut Silistre** Erdem Yayınevi.
- Kocaoluk, Şükrü-Fatma. **3. Sınıf Hayat Bilgisi.**
- Öğün, Vedat. **3. Sınıf Türkçe Kitabı.**
- Pakdil, Nevzat - Kaya, Gıyaseddin - Müftüoğlu, Serdar; **Lise ve Dengi Okullar için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi.**
- Saint-Exoperi Antoine de **Küçük Prens(masal)**, Sim Yayınları.
- Seyfettin, Ömer; **Bahar ve Kelebekler (Horoz)**, Erdem Yayınevi.
- Seyfettin, Ömer; **Bomba**, Ünlü Yayınevi.
- Seyfettin, Ömer; **Falaka (öykü)**, Özgül Yayınları.
- Seyfettin, Ömer; **Forsa (öykü)**, Alba Yayın ve Matbaacılık.
- Seyfettin, Ömer; **Forsa**, Erdem Yayınevi.
- Seyfettin, Ömer; **Kaşığı (öykü)**, Altın Kitaplar Yayınları.
- Seyfettin, Ömer; **Perili Köşk (öykü)**, Ünlü Kitabevi.
- Seyfettin, Ömer; **Silahlı Kadın**, Ünlü Yayınevi.
- Şapdyo, Enver Behnan; **Türk Çocuk Masalları**, Rafet Zaimler Yayınevi.
- Tezel Nakî **Türk Masalları** T.C.Kültür Bakanlığı.
- Tuğcu, Kemalettin; **Babaların Dönüşü**, Kurtuluş Yayınevi.

- Tuğcu, Kemalettin; **Göçmen Kızı (öykü)**, Ünlü Kitabevi
- Tuğcu, Kemalettin; **Yarım Adam (öykü)**, Şen Yıldız Yayınları.
- Turan, A.Cihat- Kurtuluş, Nevzat; **3. Sınıf Hayat Bilgisi**.
- Türmen, Cemal; **Anadolu Söylenceleri**, Anadol Yayınları.
- Uzun, Piraga; **Tekin'in Misafiri (öykü)**, Uzun Yayınları.